

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Bakalářská práce

Anne-Maria Skácelová

Přejímky z tzv. exotických jazyků v češtině a v bulharštině

Loanswords from exotic languages in Czech and Bulgarian Language

2017

Vedoucí práce: Mgr. Božana Niševa, Ph.D.

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. Božaně Niševové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a za veškeré rady i čas, které mi věnovala.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. května 2017

.....

Anne-Maria Skácelová

Anotace:

Bakalářská práce je zaměřena na srovnávání přístupu k slovům přejatým z tzv. exotických jazyků v české a bulharské jazykovědě a lexikografii. Probírají se jak terminologicko-teoretické shody a rozdíly pojetí tzv. exotizmů, tak podobné, resp. odlišné formální, sémantické a gramatické rysy jednotlivých přejímek. Analyzovaný materiál pochází z jednosvazkových výkladových slovníků spisovné češtiny a spisovné bulharštiny, které jsou pokládány za normativní a obsahují přibližně 50 nebo 60 tisíc slovníkových hesel. Vychází se z názoru, že termínem slovo z exotického jazyka (exotizmus) jsou označovány především názvy jevů, předmětů apod. pocházejících ze vzdálených zemí a kultur (reálií), a zároveň se přihlíží k deexotizaci jednotek, které se postupně stávají součástí běžně užívané slovní zásoby obou přejímajících jazyků.

Klíčová slova:

prejímky, reálie, exotické jazyky, čeština, bulharština, konfrontační analýza, bezekvivalentní slovní zásoba

Annotation:

The bachelor's thesis focuses on comparing the attitudes to words taken from so-called "exotic" languages in Czech and Bulgarian linguistics and lexicography. It examines the terminological and theoretical agreements and the differences in the approaches to similar exoticisms and the different formal, semantic and grammatical features of individual loanwords. The analysed material comes from single-volume interpretative dictionaries of literary Czech and Bulgarian which are regarded as normative and contain approximately 50,000 or 60,000 words. The thesis is based on the view that the term "exotic language" ("exoticism") is mainly denoted by the names of phenomena, objects and so on originating from distant lands and cultures (realia) while taking into account the de-exoticism of particular units, which gradually become part of the commonly-used vocabulary of both languages.

Key words:

loanwords, realia, exotic languages, Czech, Bulgarian, confrontational analysis, non-equivalent vocabulary

Obsah

Úvod	6
1. Tzv. exotizmy v české a bulharské lingvistice	8
1.1 Exotizmy z hlediska lexikologického	11
1.1.1 Lexikální jednotky a jejich třídění	11
1.1.2 Přejímání cizích slov	14
1.2 Adaptace a asimilace cizích slov	16
1.3 Třídění exotizmů	24
1.4 Exotizmy v teorii překladu	27
1.5 Exotizmy v lexikografii	33
2. Charakteristika bulharských a českých exotizmů – shrnutí.....	37
2.1 Sémantická klasifikace exotizmů podle tematických skupin	38
2.2 Česká a bulharská slovní zásoba podle jejího původu.....	39
2.2.1 Společné kořeny české a bulharské slovní zásoby.....	39
2.2.2 Slova přejatá z indoevropských jazyků.....	40
2.2.3 Slova přejatá z tzv. exotických jazyků.....	42
2.3 Lexikografický přístup k exotizmům.....	45
3. Práce s excerpovaným jazykovým materiálem	47
Závěr	48
Seznam použité literatury	49
Seznam příloh	52

Úvod

Vzhledem k mému zájmu o studium bulharštiny jsem si zvolila podle mého názoru velmi zajímavé téma, které není tak běžné a právě proto jsem se jím rozhodla zabývat a rozšířit tak v tomto směru své vědomosti.

Cílem této bakalářské práce je zachytit odlišné pohledy české a bulharské jazykovědy na problematiku týkající se přejímání, adaptace, resp. lexikografického pojetí cizích slov pocházejících z exotických jazyků, tzv. exotizmů, do domácí slovní zásoby.

Objektem teoretické části práce je porovnání přístupu české a bulharské jazykovědy ke slovům z exotických jazyků, a to s ohledem na skutečnost, že se projevuje značná nejednotnost pojetí termínu *exotismus*. Ta tkví nejen v odlišných odborných výkladech, tedy v definování a charakteristice exotizmů, ale i v rozdílném přístupu různých lingvistických disciplín k problematice přejímání cizích slov z jazyků vzdálených zemí a kultur. Za tímto účelem je potřeba ve slovnících i v odborné literatuře vyhledat, zvolit a následně excerpovat výklady a charakteristiky základních pojmů a termínů, které se zkoumanou problematikou souvisejí. Tento materiál týkající se teoretického přístupu k problematice bude zahrnut do první (teoretické) části práce. Mělo by se jednat především o definice a klasifikace termínů, které jsou v různých vědeckých disciplínách užívány pro označování slov z exotických jazyků. Jednotlivé definice budou klasifikovány podle jejich zdroje či použitého pramene. Zároveň se pokusím zachytit rozdíly v teoretickém přístupu ke zkoumaným lexikálním jednotkám v lexikologii, lexikografii, a také v translatologii. Ve druhé části bakalářské práce se na základě rozboru výkladů o exotizmech ve dvou národních lingvistikách – a z hlediska odlišných vědných oborů – pokusím vytvořit návrh na stanovení jednotných pravidel pro určování a zařazování lexikálních jednotek do kategorie tzv. exotizmů. Pomocí metody konfrontační analýzy, aplikované na různé teoretické výklady týkající se zkoumané problematiky, vydělím základní charakteristické příznaky tzv. exotizmů a pokusím se o sjednocení kritérií rozhodujících pro identifikaci a klasifikaci exotických lexikálních jednotek.

Cílem je zjistit, zda pro různé jazykové systémy, český a bulharský, platí nebo je možné vytvořit stejná pravidla, na jejichž základě lze spolehlivě identifikovat a zařadit přejaté cizí slovo mezi exotické lexikální jednotky.

Dále se pokusím na základě analýzy excerpovaných slovníkových jednotek vytvořit ucelenou sémantickou klasifikaci exotizmů podle tematických skupin.

Vzhledem k tomu, že jsou předmětem této práce tzv. exotizmy, tedy cizí slova přejatá z exotických jazyků, bude součástí prováděného výzkumu i analýza české a bulharské slovní zásoby podle jejich původu, se zaměřením na slova přejatá z cizích jazyků, zejména exotických.

V praktické části budu pracovat s českým výkladovým slovníkem (Červená, V. a kol.: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 2006) obsahujícím přibližně 50 tisíc slovníkových hesel a s bulharským výkladovým slovníkem (Попов, Д. и кол.: Български тълковен речник, 2015) obsahujícím asi 60 tisíc slovníkových hesel. Z těchto slovníků vyberu exotická lexika za účelem jejich vzájemného porovnání a pokusím se stanovit alespoň přibližný podíl exotizmů na celkovém počtu hesel v nich uvedených.

1. Tzv. exotizmy v české a bulharské lingvistice

Lingvistika je jazykověda, která studuje, popisuje a zkoumá přirozený jazyk. Zabývá se vztahy mezi jazyky, vykládá jejich pravidla, pravopis apod. Lze ji dělit na teoretickou lingvistiku, aplikovanou lingvistiku a na jazykovědu jednotlivých jazyků nebo jazykových skupin. Lingvistiku je také možné chápat jako soubor jednotlivých jazykovědných disciplín, zkoumajících různé jazykové roviny, zejména fonologie, morfologie, lexikologie, syntaxe a textové lingvistiky.¹

Pro vývoj jazyků platí celá řada zákonitostí. Všeobecné se týkají všech jazyků bez výjimky, některé se týkají určitých skupin jazyků nebo jejich částí. Nejobecnější zákon jazykového vývoje spočívá v tom, že se každý živý přirozený jazyk vyvíjí a že prakticky všechny jazykové složky podléhají změnám. Teoretická lingvistika zkoumá mluvenou, a především psanou podobu jazyka, zatím co aplikovaná lingvistika se zabývá problematikou lexikografickou, především pak otázkami výkladové lexikografie, protože „*lingvistická teorie, pokud usiluje o adekvátní popis a výklad přirozeného jazyka, nemůže pominout lexikální zásobu a nauku o ní, teoretickou – lexikologii a aplikovanou – lexikografii.*“²

Pro účely své bakalářské práce vycházím z různých názorů české a bulharské lingvistiky dostupných v tištěné i v elektronické podobě a uváděných v odborné literatuře a v akademických pracích. Z rozdílných klasifikací a třídění cizích slov vybírám základní informace o kritériích týkajících se jmenovitě charakteristiky exotizmů.

Přejímání cizích slov do domácího jazyka je zcela přirozený jev. Jedná se o důležitý zdroj doplňování jazyka novými slovy a je to jeden ze způsobů obohacování slovní zásoby o nové stylistické a výrazové prostředky. V lexikologii již bylo mnohokrát potvrzeno, že jazyk bez přejímelek či výpůjček neexistuje. Přejímání slov je složitý proces spjatý s konkrétními historickými, kulturními, hospodářskými aj. podmínkami, ve kterých probíhala vzájemná komunikace jednotlivých jazykových celků a společenství. Přejatá slova tedy pronikají do slovní zásoby daného jazyka prostřednictvím mezilidské komunikace. Podle lingvisty L. P. Krysina je přejímání slov proces, kterým se v lingvistice rozumí přecházení různých jazykových elementů z jednoho jazyka do druhého, přičemž se těmito elementy rozumí částice různých úrovní jazykové struktury – fonologie, morfologie, syntaxe, lexiky a sémantiky.³ Z hlediska lexikálního systému lze přesněji říci, že ve slovní zásobě se vedle procesu pronikání nových slov a výrazů projevuje také proces postupného ustupování

---

¹ Mareš 2014, str. 48.

² Filipec 1994, str. 133.

³ Krysin 2004, str. 24 (vlastní překlad).

jednotek zastaralých, již neaktuálních nebo dokonce zanikajících spolu se svým denotátem. Tedy jedná se o oboustrannost a komplementárnost procesů regenerace lexika, což stále přitahuje pozornost vědců, a proto je tato problematika tradičním tématem synchronních a diachronních lexikologických prací.

Slova přejatá z jiných jazyků, jiných zemí nebo od jiných jazykových celků, která mají omezené použití, protože pojmenovávají pro danou zemi specifické a charakteristické reálie, jsou podle evropských lingvistů zabývajících se touto problematikou, považována za exotizmy.⁴ Podle bulharského lingvisty T. Bojadžijeva jsou exotická slova spojena se sociálním systémem, s ideologií, přírodními podmínkami, obyčejí, obřady atd. země, ze které přicházejí.⁵

M. Spasova charakterizuje exotizmy jako slova, která se v jazyce používají k popisu života věcí nebo mravů určitého národa. Jsou prostředkem předávání místního koloritu a poskytují informace o zvláštních životných sférách jednotlivých jazykových společenství.⁶

Obdobně se k tomu staví V. Zidarova a označuje jako exotická ta slova, která pojmenovávají specifické národní reálie. Autorka také podotýká, že se tato slova nepřekládají a že se s nimi setkáváme zejména v textech, vztahujících se k určité konkrétní zemi.⁷

V pojetí ruské lexikologie, které je do značné míry spjaté s přístupem v bulharských jazykovědných pracích, jsou tzv. exotizmy ta slova, která, ačkoli se používají v ruském jazyce, mají ve svém významu něco neruského, něco, co připomíná jejich cizojazyčný původ. Tato slova jsou zpravidla známa dostatečně vzdělaným ruským lidem, ale na rozdíl od lexikálně osvojených přejímek se používají jen v případech, kdy se nejedná o ruské skutečnosti, ale o život jiného národa.⁸ Kromě toho je vždy vytyčován vztah problematiky exotizmů a problematiky reálií neboli tzv. bezekvivalentního lexika.

Slovník sociolingvistických termínů definuje exotizmy jako slova převzatá z cizího jazyka, která nejen odhalují nebo „dekódují“ cizí kulturu, ale mají též symbolickou funkci. Tamtéž je uvedeno, že v širším smyslu představují exotizmy reálie, specifické pro kulturu a život několika zemí, celého regionu nebo určitých sociálních či náboženských skupin (např.: angl. *sheriff* = *šerif* = *ueпуф* je úřední osoba v Anglii, USA, Austrálii a v Irsku). V užším pojetí jsou exotizmy názvy jevů typických pro život jedné země a pojmenovávají jejich realitu (*kriket* = *крукет* je spojován s Anglií nebo *gejša* = *зеіша*, *ikebana* = *икэбана*, *saké* = *сакэ*,

---

⁴ Bojadžiev 2011, str. 188.

⁵ Bojadžiev 2011, str. 193.

⁶ Spasova 2012a (vlastní překlad). Dostupné z: http://bg-filologiq.blogspot.cz/2012/02/blog-post_3356.html

⁷ Zidarova 2008, str. 245(vlastní překlad).

⁸ Kalinin 2013, str. 102 (vlastní překlad).

sakura = сакура jsou znaky tradiční japonské kultury). Autoři slovníku také dodávají, že exotizmy patří do bezekvivalentní slovní zásoby.⁹

E. V. Marinova definuje exotizmy jako slova cizojazyčného původu, která označují realie “cizí“ kultury, tj. takové realie, které se nestaly přejímkami, a proto chyběly a chybí v ruské realitě.¹⁰

O. S. Achmanová nazývá široce vymezenými exotizmy jevy společné pro několik zemí nebo jejich společenství, zejména vzhledem k jejich stejnému jazyku, systému či náboženství a v úzkém pojetí vyjadřují pojmy z jedné země. Občas je pro vymezení exotizmů navrhováno ještě užší pojetí, podle kterého by se za exotická slova považovala pouze slova pocházející z málo známých jazyků, zejména neindoevropských.¹¹

Podle A. I. Dijakova jsou exotizmy nepřeložitelné a nemají ani synonyma. Ve většině případů jsou přepsány (transliterovány) do azbuky, což je jeden z hlavních rozdílů mezi tzv. exotizmy a citátovými slovy.¹²

---

⁹ Kožemjakina 2006, str. 243 (vlastní překlad).

¹⁰ Marinova 2003, str. 138 (vlastní překlad). Dostupné z:

[http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990196_West_filol_2003_1\(3\)/B_3-7.pdf](http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990196_West_filol_2003_1(3)/B_3-7.pdf)

¹¹ Achmanova 1969, str. 211–214.

¹² Djakov 2001, str. 38–39, 197.

1.1 Exotizmy z hlediska lexikologického

Slovní zásoba je jednou ze základních složek každého jazyka. Je nejdynamičtěji se rozvíjející jazykový podsystém a jeho zkoumáním se zabývá nauka o slovní zásobě – lexikologie. Lexikologie zkoumá lexikální význam slova, vztahy jednotlivých slov v rámci lexikálního podsystému, klasifikuje členy slovní zásoby z hlediska genetického, sémantického, funkčního aj. Zkoumá obsah, formu a funkci slova. Lexikologie je rovněž základem pro lexikografii, která je vedle lexikální sémantiky (zabývající se slovním významem), etymologie (zabývající se původem slov), onomaziologie (zabývající se pojmenováními), onomastiky (zabývající se vlastními jmény) a frazeologie (zabývající se frazeologickými jednotkami), jednou z lexikologických disciplín zaměřených na tvorbu slovníků.

1.1.1 Lexikální jednotky a jejich třídění

Pro označení slova jako základní samostatné jednotky lexikálního systému tvořené skupinou hlásek s určitým, jednotným a srozumitelným významem pro všechny uživatele jazyka, se uplatňují také termín lexém (rovná se slovníkovému heslu označujícím souhrn všech tvarů dílčího slova a všech jeho směrů, tedy jednotlivých významů). Může se jednat také o pojmenování tvořené spojením více slov s ustáleným významem, označované jako slovní spojení, popř. o frazeologickou jednotku neboli frazém. Základ slovní zásoby každého jazyka tvoří její jádro sestávající z relativně malého množství velmi frekventovaných slov. Členy toho jádra, jakož i ostatní členy lexikálního subsystému, lze charakterizovat z hlediska jejich:

- **původu** – historický základ slovní zásoby tvoří původní domácí slova (*matka, pole, řeka, sestra; брат, дуб, мед*), zdomácnělá slova dávno přejatá z cizích jazyků (*kostel, škola, tabule; блюдо, бук*) nebo často užívaná slova přejatá později (*republika, banka = банка, телефон*);
- **struktury** – slovní základy, obvykle kořeny slov, ze kterých se odvozují a skládají další slova (*les, voda, město, dřevo; вода, дом*);
- **významu** – slova označující nejdůležitější životní a společenské pojmy (příbuzenské vztahy, obydlí, jejich části a zařízení, části lidského a zvířecího těla, zvířata, rostliny nebo základní lidské výrobky jako nástroje, oděv, jídlo apod.) a
- **užívání**, podle frekvence užívání daného slova, např. v běžné komunikaci. Většina slovní zásoby, uvádí se až 90 % celkového počtu užívaných slov, je proměnlivá a neustále se

vyvíjí. Některá slova zastarávají a jsou čím dál tím méně užívána, jiná získávají nové významy, jsou nově tvořena nebo nově přejímána z cizích jazyků. Poměr mezi jádrem slovní zásoby a její proměnlivou částí je pohyblivý a plynule se mění podle potřeb jazykového společenství v daném časovém úseku.

Slova můžeme dělit do několika skupin podle různých kritérií:

Ze **stylistického hlediska** tvoří základ slovní zásoby **neutrální lexikum**, které má pouze pojmenovávající funkci a nepojí se k němu žádné vedlejší příznaky. Naopak, stylisticky se jednotky souborů **příznakového lexika** vyznačující dalšími specifickými rysy, které mohou omezovat jejich užívání v určitých oblastech. Na jedné straně to jsou slova, která patří do nespisovného jazyka, např. výrazy z obecné češtiny či bulharštiny, regionalizmy, dialektizmy, profesionalizmy, slangizmy nebo argotizmy. Na straně druhé, se jedná o slova používaná v písemné podobě spisovného jazyka a ta se podle slohových příznaků dělí na slova hovorová, knižní, citově zabarvená, řídká a zastaralá, poetizmy, odborné názvy, termíny a slova přejatá z cizích jazyků včetně exotizmů.¹³ Obvykle tyto výrazy náležejí do proměnlivé části slovní zásoby, zatímco jádro je tvořeno slovy neutrálními.

Z **časového hlediska**, podle doby a frekvence jejich používání v jazyce, lze lexikální jednotky zařadit do aktivní nebo do pasivní slovní zásoby. Poměr aktivní a pasivní slovní zásoby je zcela individuální a průběžně se mění, a to zejména v závislosti na probíhajících společenských změnách. Do **aktivní** slovní zásoby patří slova označovaná jako běžná, soudobá, všem příslušníkům daného jazyka srozumitelná. Tato slova jsou obecně užívána ve všech sférách života, v různých funkčních stylech, v písemném i ústním projevu a jejich pravopis je přizpůsoben fonetice cílového jazyka (*biftek, káva, traktor; бифтек, кафе, трактор*). Patří sem též slova používaná pouze v jednotlivých komunikačních sférách – oficiálních dokumentech, obchodní korespondenci, publicistice, odborné nebo vědecké literatuře, dále pak široce používané odborné názvy a odborná slova označující aktuální pojmy nebo jevy v daném vývojovém období (*atom = атом, kosmos = космос, molekula = молекула*). Do **pasivní** slovní zásoby patří slova, kterým uživatelé rozumí, ale nepoužívají je proto, že jsou považována za zastaralá, nová nebo nezvyklá (*jazykozpyt → filologie; землеописание → география*). Řídké používání slov z pasivní slovní zásoby je dáno tím, že se v jazyce aktivně využívají jiná slova významově bližší nebo výstižnější. Za **zastaralá** považujeme slova, která jsou nebo již byla z důvodu jejich méně

---

¹³ Bojadžiev 2011, str. 279-291.

častého používání nahrazena slovy novými. Podle jejich původu se jedná o slova domácí (*dřvi* → *dveře* = *дверу* → *врата*, *vždycky* → *vždy* = *всегда* → *винагу*) nebo převzatá z jiných jazyků (*adamant* = *drahokam*; *ncuxea* = *дуща*). Zastaralá slova mohou být, v závislosti na stupni jejich archaizace, již zcela zapomenutá a vzhledem k vymizení ze slovní zásoby i jejich slovních kořenů není možno bez použití slovníku význam těchto slov odvodit (*jochant* = *modrý drahokam*, *pezd* = *zadnice*; *уже* = *коўто*, *камо* = *къде*, *ужина* = *обед*) nebo mají zcela jasnou sémantickou strukturu, vyplývající z použití jejich slovních kořenů v běžně používaných slovech (*lepý* = *krásný* – *velkolepý* odpovídá bulharskému *леп* = *хубав* – *великоленен* a *pravicě* = *pravá ruka* odpovídá výrazu *десница* = *дясна ръка*). Jelikož se rozvoj každého lexikálního systému řídí svými specifickými vnitřními pravidly, mohou být v bulharštině již zastaralá slova používána aktivně v jiných příbuzných jazycích (v bulharštině *нога* = *noha* v češtině). **Historizmy** jsou slova označující předměty a jevy, které v dnešní době ztratily svoji aktuálnost nebo již ze současné reality zmizely (*almara*, *pid'*; *хайдук*, *перестройка*). **Archaizmy** jsou zastaralá pojmenování současných předmětů a jevů. Jsou to slova, která nemají v jazyce aktivní využití, protože byla nahrazena slovy jinými, pro pojmenování předmětů a jevů vhodnějšími (*šlojiř* → *závoj*; *даскал* → *учител*). **Neologizmy** jsou nová slova a slovní spojení utvořená za účelem označení nového předmětu nebo pojmenování nových jevů a skutečností. Vznikají v důsledku rozvoje vědy a techniky, sociálně-politických změn a nových životních podmínek (*biopotraviny*, *gastarbajtr*, *počítač*; *мениджър*, *софтуер*, *виагра*).¹⁴

Ze **sémantického hlediska** mohou mít slova jeden nebo více významů a podle toho se dělí na **jednoznačná** čili monosémantická, jinak také monosémická (*еднозначни* nebo také *моносемантични*) nebo **mnohoznačná**, polysémantická neboli polysémická (*многозначни* neboli *полисемантични*). Ačkoli je většina slov ze slovní zásoby víceznačná, tedy mají dva, tři či více různých významů, ve skutečnosti vystupují v kontextu řeči nebo v textu jako slova jednoznačná, jelikož se konkrétním použitím slova realizuje pouze jedna z jejich lexikálně sémantických variant. Mezi jednoznačná patří slova s jednoznačně určeným předmětem a významem. Jsou to:¹⁵

- terminologické názvy z různých oblastí, např. medicína – *tuberkulóza*; *туберколоза*, zoologie – *trilobit*; *млекопитаеци*;
- názvy strojů, jejich částí a dílů, např. *airbag*, *simerink*; *болт*, *шалтер*;
- názvy různých druhů rostlin a živočichů, např. *baobab*, *fuchsie*; *габър*, *бук*, *ела*, *бреза*;

¹⁴ Spasova 2012b. Dostupné z: http://bg-filologiq.blogspot.cz/2012/02/blog-post_9734.html

¹⁵ Spasova 2012c Dostupné z: http://bg-filologiq.blogspot.cz/2012/02/blog-post_3232.html

- názvy tkanin, např. *brokát, satén; бархет, кадуфе*;
- slova označující věci z domácnosti a všedního života, např. *kanape, sofa; килим, канане*. Do této kategorie řadí česká lingvistika ještě také vlastní jména konkrétních osob a zvířat (např. *Jan, Věra, pes Alik, kuň Šemík; Димитър, Иванка, кучето Шаро, конят Белчо*) a zeměpisné názvy označující pouze jednu konkrétní skutečnost (např. *Sněžka; Вихрен* – hora, *Ostrava; Пловдив* – město, *Krkonoše; Родопи* – horská oblast).

Jednoznačná slova, která nejsou odbornými termíny ani vlastními jmény, se vyskytují ojediněle, často se jedná o cizí reálie. Jednoznačnost je typická pro exotizmy.

Podle původu lexikálních jednotek dělí lexikologické teorie slova jazykové slovní zásoby na **domácí** slova, nepřejatá, která jsou základem každého jazyka a na slova cizí, **přejatá** z cizích jazyků. Část slovní zásoby všech současných slovanských jazyků pochází z jejich společného prajazyka, z tzv. praslovanštiny, jedné ze skupin indoevropských jazyků. Společnou slovní zásobu všech slovanských jazyků lze tedy rozdělit na dvě základní skupiny, na slova z indoevropského jazyka a na pozdější slova všeslovanská. Čeština si podle některých jazykovědců, ve srovnání s ostatními slovanskými jazyky, uchovala nejvíce, údajně až 98 % slov z praslovanské slovní zásoby.¹⁶ Vedle domácích slov jsou nedílnou součástí slovní zásoby také cizí slova, přejatá či zapůjčená z cizích jazyků, která jsou označována jako přejímky či výpůjčky.

1.1.2 Přejímání cizích slov

Cizí slova neboli slova cizího původu či slova přejatá z cizích jazyků, jinak také přejímky nebo výpůjčky, jsou slova, slovní spojení či fráze adaptované v přejímacím jazyce po stránce zvukové, morfologické a pravopisné. Naopak ta slova, která byla začleněná do slovní zásoby na základě překladu, jsou označována jako kalky.

Proces přejímání slov probíhá vždy mezi dvěma jazyky přímo, a to buďto ústní či písemnou komunikací. Na začátku tohoto procesu je jazyk výchozí, cizí, a druhý je jazyk přejímající, tedy cílový. Za určitých okolností by mohl přejímací jazyk také zprostředkovat přejímání určité jednotky i do dalších jazyků. Pak by se jednalo o přejímky z třetího, zprostředkujícího jazyka. V tomto případě však může být silně ovlivněná konečná formální nebo sémantická podoba přejatého slova. Například u francouzského slova (*guide*), které přešlo do angličtiny (*guide*), ale do bulharštiny bylo převzato z ruštiny (*зуд*), se to projevilo na jeho výslovnosti. Dnes se však již objevuje i jeho anglická výslovnost (*гайд*).

¹⁶ Kopečný 1981, str. 101-102.

Jsou dvě základní příčiny pronikání přejatých slov do dalších jazyků:

1. Vnitřní jazykové příčiny spočívají ve snaze obohatit, rozšířit a prohloubit představu o předmětech, pojmech a jejich vlastnostech prostřednictvím názvů, které je významově lépe označují a rozlišují. Mezi ně patří:
  - kompenzační důvody, vyplývající z potřeby pojmenovat předměty a jevy cizího původu, pro které v domácí slovní zásobě odpovídající výraz neexistuje, např. *kakao* = *какао*, *televize* = *телевизор*, *video* = *видео*;
  - diferenciační důvody, vyplývající z potřeby odlišit a lépe specifikovat rozdílné, významově blízké pojmy kdy, např. *zpráva* = *собщение* může být realizována jako *e-mail* = *имейл*, *fax* = *факс*, *chat* = *чат*, *SMS* či *esemeska* = *СМС* nebo *есемес*;
  - snaha k jazykové ekonomii, spočívající v nahrazování slovních spojení a opisných pojmů jejich jednoslovnými názvy, např. *faul* místo *nedovolený zákrok* jako *фал* či *фаул* místo *narušenie pri uzpra*, *botel* místo *hotel na lodi* nebo *motel* místo *хотел за автотуристи*;
  - stylistické důvody, spočívající v používání cizích slov jako expresivního prostředku, např. *gól* = *гол* místo *branka* nebo *спечелена точка*, *puč* = *пуч* místo *převrat* nebo *prevrat*, *pakt* = *пакт* místo *smlouva* či *договор*.
2. Mezi vnější nejazykové příčiny, patří:
  - aktuálnost do jazyka přejímaného pojmu, např. označení Islámského státu názvem *ISIL* a *ISIS* = *ИДИЛ* nebo nově zavedený *Daiš* a *Daeš* = *ДАЕШ*;
  - psychologické faktory odrážejících postoj lidí k cizím slovům a
  - sociální důvody, vyplývající z potřeby vytváření jednotné mezinárodní terminologie a zjednodušení mezinárodní komunikace mezi odborníky v různých oblastech.¹⁷

Značný počet slov cizího původu užívaných v češtině, je zastoupen i v jiných evropských jazycích a jedná se tedy o slova mezinárodní. Nazýváme je termíny a internacionalismy, jimiž jsou především odborné názvy (*epidemie* = *эпидемия*, *hygiena* = *хигиена*, *konstrukce* = *конструкция*) nebo sousloví (*atomový reaktor* = *ядрен реактор*). Někdy se vedle domácího slova užívá i slovo cizí. V běžné komunikaci upřednostňujeme domácí název před slovem přejatým (*globální* → *celosvětový* = *глобален* → *всемирен* nebo *всеобщ*, *interview* → *rozhovor* = *интервю* → *разговор*, *geografie* → *zeměpis*, *biografie* → *животопис*).

---

¹⁷ Djakov 2001, str. 151-156.

Proces přejímání lze rozdělit do tří základních fází. V první fázi je slovo z cizího jazyka převzato jako příležitostný, aktualizací nebo jiný identifikační jazykový prostředek. Potom probíhá přizpůsobování převzatého slova jazykovému systému domácího jazyka, jeho adaptace, a nakonec dochází k zařazení přejímky do tohoto systému. Proces zařazení může být završen zdomácněním přejímky, tedy plným přizpůsobením cizího slova domácímu jazykovému systému a jeho asimilací.¹⁸

Problematikou přizpůsobování jazykových prostředků přejímaných z cizích jazyků do domácí slovní zásoby se budeme podrobněji zabývat v následující části bakalářské práce.

1.2 Adaptace a asimilace cizích slov

Slovo je z cizího jazyka nejprve do domácího jazyka přejímáno a při začleňování do nového jazykového systému postupně prochází procesem adaptace, tj. přizpůsobením domácímu jazyku v rovině grafické, fonetické, morfologické, sémantické atd., než je jím plně asimilováno. Průběh tohoto procesu a jeho výsledek jsou ovlivňovány typovou blízkostí obou jazyků a rozdílností jejich genetického původu, kulturními a sociolingvistickými rozdíly, druhem slova, jeho sémantickou závažností, ustáleností významu a slovotvornými vlastnostmi. Důležitá je také frekvence a oblast užívání přejatého slova a typ jeho uživatelů.¹⁹

Přizpůsobování jazykových prostředků přejímaných z cizích jazyků do domácí slovní zásoby probíhá v několika různých rovinách a oblastech:

Graficko-fonetická adaptace je založená na preferenci nejen výchozí grafické, ale také zvukové podoby slova. **Grafická adaptace** cizího slova přejímaného do domácího jazyka spočívá v jeho přepisu z jednoho druhu písma do druhého. Tak například čeština přejímá některá cizí slova bez grafické adaptace a používá je v původní grafické podobě (angl. i čes. *barbecue*, *in-line*, *skateboard*). V bulharštině je však přejímání doprovázeno výhradně transliterací, tedy přepisem cizího slova z jednoho písma do druhého, který upřednostňuje grafickou podobu přejímaného slova před jeho výslovností (angl. *broker* – bul. *брокер*, angl. *tabloid* – bul. *таблoид*). Transkripce je naopak přepis podle původní výslovnosti, při níž je snaha zachovat výslovnost cizího slova tak, že fonémy chybějící ve fonetickém systému cílového jazyka jsou nahrazovány fonémy podobnými (angl. *image*, čes. *imidž* – bul. *имидж*, angl. *joystick* – bul. *джойстик*, angl. *knowhow* – bul. *ноу-хау*).

---

¹⁸ Uličný 2013, str. 132.

¹⁹ Uličný 2013, str. 135.

Metoda transkripce dominuje a transliterace slouží jako metoda pomocná. Jejich kombinace se označuje jako praktická transkripce.

Zcela asimilované jazykové přejímky se nevyznačují zvláštní grafickou podobou a neřadí se do slovníků cizích slov. Jejich původ se uvádí v etymologických slovnících.²⁰

Fonetická adaptace přejímaného slova v cílovém jazyce spočívá ve fonetických změnách, kterými se grafická podoba slova přizpůsobuje a podřizuje výslovnosti domácího jazyka, což však může vést k odlišné výslovnosti přejímaného slova. Cizí hlásky, které v cílovém jazyce nemají svůj ekvivalent, jsou nahrazovány tak, aby byla zachována zvuková podobnost (*barbecue* – *барбекью*, *boyfriend* – *бойфренд*, *distributor* – *дистрибьютор*, *manager* – *manažer*, *notebook* – *ноутбук*, *second hand* – *секонд-хэнд*, *sushi* – *суши* – *суши*; *manager* – *manažer*).²¹

Z morfologického hlediska přejímání cizích slov souvisí s přizpůsobením přejímky ke gramatice přejímajícího jazyka, bez ohledu na jazyk, ze kterého cizí slovo pochází. V rovině morfologické tedy působení přejímajícího jazyka na původně cizí slovo má za cíl postupné utváření jednotky s ohledem na její fungování v souladu s domácími gramatickými kategoriemi. Přizpůsobování lexikální jednotky převzaté z cizího jazyka do domácí slovní zásoby v mluvnické rovině může být podle výchozích podmínek realizováno okamžitě nebo trvat i několik let. Proces adaptace základní morfologické formy slova se nazývá transmorfemizace, což je metoda asimilace, jejíž podstatou je úplná záměna přejímaného sufixu sufixem výchozím.²² Tento proces má tři základní fáze:

1. Přirazení lexikální jednotky k příslušné morfologické kategorii vyššího řádu. Projevuje se zde odlišná typologická struktura přejatých výrazů. Mohou jimi být neohebné přejímky (*cool účes*, *full* = *фул*, *servis* = *сервис*), neskloňná adjektiva (*all-inclusive*, *bio-*, *eko-* = *эко-*; *электро-*, *енерго-*), výrazy s různým slovnědruhovým původem (subst. hokejová *play-off* = *плейоф*, adj. *play-off zápas* nebo adverb. *zápas se hraje play-off*), adverbiální kvalifikační výrazy (*být in, cool*; *онлайн*, *супер*) nebo interjekce (*oops*, *wow* = *yay*).
2. Přirazení substantiv k mluvnickému rodu a číslu (u maskulin také s ohledem na životnost a neživotnost). Při určení jmenného rodu může být problematické rodové zařazení slova ve výchozím jazyce, rodové zařazení jeho ekvivalentu v cílovém jazyce nebo kombinace obou těchto skutečností (například v češtině substantiva *show* a *story* se ustalují jako

---

²⁰ Marinova 2008, str. 18.

²¹ Djakov 2001, str. 25–26 a Marinova 2008, str. 81–83.

²² Radečenko, Pechar 2009, str. 134.

neutra – podle svého zakončení, ale zároveň jako feminina – na základě jejich ekvivalentů *povídka, přehlídka*). Při určení množného čísla může být původní plurálová koncovka zachována (v angličtině *-s*, např. *public relations, rangers; скинхедс*) nebo nahrazena koncovkou českou (*skinheadi, streetworkeri*), resp. bulharskou (*дилъри*). Jsou také případy, kdy se původní koncovka stává součástí kořenového morfému, např. z angl. *comics = komiksy = комикси, jeans = džín(s)y = джинси, pampers = pampersy = памперси*.

3. V češtině se původně nesklonná substantiva, jejichž forma to umožňuje, z důvodu lepšího začlenění se do textu začínají skloňovat. Nejjednodušší je to u přejatých substantiv, která se ve výslovnosti shodují s českými skloňovacími vzory (*kasino, sprinter*). Částečně se tento proces projevuje také u slov s cizím sufixem *-er/-er, -ing/-инг* atd. (*blogger = bloger = блогер, dumping = damping = дъмпинг, scanner = skener = скенер*) a celková transmorfemizace spočívá v úplné náhradě cizojazyčného sufixu domácím (*animation = animace = анимация, scientology = scientologie = сайентология*).²³

Slovotvorná adaptace předpokládá zdomácnění přejatého slova, tedy jeho úplného začlenění do paradigmát daného slovního druhu a jeho zapojení do derivačních procesů v přejímajícím jazyce. Slovotvorná adaptace souvisí také s morfologickou adaptací, protože základy slov, úplné tvary přejímek se mohou zkracovat, stávají se součástí složenin a jsou k nim připojovány slovotvorné a tvarotvorné afixy (substantiva angl. *surf/er = surf/ař = сърф/ист, monitor/ing = monitor/ování, adjektiva barter/ový = бартер/ен, roaming/ový, verba reset/ovat, veget/it = вегет/ират, инжект/ират*).²⁴ Z pohledu slovotvorby mohou být přejímky aktivní, pokud vznikly od určitého přejatého slova odvozeniny (od *grafit – grafit/ový = графит/ен*) nebo pasivní, což se týká neologismů vstupujících do procesu přejímání již jako slova odvozená (*roaming = роуминг*).²⁵

Přejímky, které se stávají součástí slovní zásoby, procházejí rovněž procesem **sémantické adaptace**, při níž dochází k proměně významů nového slova a vzhledem k této významové nejednoznačnosti se tak často nepoužívají v psané podobě. Jejich význam bývá v textech vysvětlen. Změna sémantiky přejatého slova může spočívat v zúžení významu oproti jazyku původu (např. anglické *book* ve smyslu kniha, bible, sešit, svazek, scénář aj., představuje

²³ Uličný 2013, str. 142-144.

²⁴ Uličný 2013, str. 144-147.

²⁵ Marinova 2008, str. 457-459.

v češtině pouze prezentační katalog fotografií modelek a anglické *stop* jako zastávka, překážka, rejstřík aj. znamená v bulharštině pouze dopravní značku *смон*) nebo význam slova rozšiřuje (*gramotnost* může být počítačová, finanční atd. nebo *сервис* je synonymem pro sadu nádobí, např. ~ *за чай*, služby všeho druhu, např. ~ *за автомобили, телевизори, часовници* a další). Nový význam nabývají výrazy vzniklé kalkováním, zvláště v počítačové oblasti (z angl. *bookmark* – *záložka* nebo *web* – *sít* = *мрежа*).²⁶ Sémantickou adaptací nabývá slovo konkrétního individuálního významu a přechází do běžného používání v řeči. Asimilovaná přejatá slova se stávají součástí aktivní slovní zásoby, a nabýváním nových významů dochází k jejich tzv. polysémantizaci, díky které se slovní zásoba obohacuje o nová synonyma a přejímka se stává součástí slovních spojení a frazeologizmů.²⁷

Charakteristika podmínek, které umožňují pokládat cizí slovo za již převzaté do cílového jazyka a zařazené do jeho lexikálního systému:

1. Formální přizpůsobení slova pravopisným pravidlům cílového jazyka, tedy jeho fonetickému a morfologickému systému.
2. Široké a intenzivní používání slova v různých komunikačních sférách, více autory různých generací, které patří k různým směrům, společenským vrstvám a skupinám.
3. Vznik odvozených slov od přejatého slova na základě daného jazyka a přizpůsobení se jeho slovo tvorným pravidlům.
4. V mnoha případech představuje frazeologická aktivita slova různorodost jeho možných užití.
5. Velmi významným momentem je také odstranění významové duplicity slova, jeho významová diferenciaci ve vztahu k nejbližším synonymům na základě daného jazyka.

Lexikální asimilace znamená, že slovo začalo v přejímajícím jazyce fungovat jako lexikální jednotka (nikoli pouze jako fonetické nebo gramatické slovo). Za asimilované považujeme tyto členy slovní zásoby, které pojmenovávají předměty, jevy nebo skutečnosti, u kterých nic v jejich významu nenaznačuje jejich cizí původ. V případě lexikální asimilace slova se jedná o významovou sémantickou asimilaci, kdy předmět, který přejaté slovo označuje, se zcela začlenil do běžného života a plně odpovídá jeho realitě (*sport* = *спорт* z anglického *sport*; *палто* nebo *балтон* z francouzského *paletot*). Většina lexikálně asimilovaných slov nenaznačuje nic cizího při užívání v domácím prostředí (např. slova z francouzštiny *balet* = *балет*, *invalida* = *инвалид*; z angličtiny *mítink* = *митинг*, *tenis* = *тенис*; z ruštiny *bohatýr* = *богатыр*; z latiny *plénium* = *пленум* nebo z řečtiny

---

²⁶ Uličný 2013, str. 144-147.

²⁷ Marinova 2008, str. 413-415.

drama = *драма*, *chór* = *хор*). Mnoho osvojených slov bylo přejato ze slovanských, evropských a dalších jazyků, včetně exotických.²⁸

Podle **sféry použití slov** lze přejatá slova rozdělit na zdomácnělá, jejichž cizí původ si mluvčí jazyka již neuvědomují a jejichž pravopis je přizpůsoben fonetice přejímacího jazyka (*knedlík*, *pytel* = *чувал*; *самолет*), nebo slova běžná, obecně užívaná, přecházející ke zdomácnělým (*biftek*, *káva*, *traktor*; *олио*, *салам*, *комбайн*) a na slova cizí, která si uchovala původní ráz a mluvčí si jejich cizí původ uvědomují. Podle sfér použití se slovní zásoba dělí na:

- obecná slova, která tvoří její základ a jsou používána volně a neomezeně v sociálním i dialektickém vztahu;
- slova užívaná v užších komunikačních sférách, což vyplývá z příslušnosti jejich uživatelů k různým profesním, věkovým, sociálním a dalším skupinám. Sem patří méně častá, ale obecně užívaná slova (*bonsaj*, *plankton* = *планктон*, *voliéra*), hovorová slova, dialekty, žargon, vulgarizmy, argot (do češtiny přešly např. z němčiny *ksicht*, z jidiš *póvl*, z romštiny *čorovat* a do bulharštiny např. *маце*, *мангузи*), terminologie a speciální slova, ke kterým patří odborná slova, slangové termíny a výrazy, tzv. profesionalizmy, jejichž používání není teritoriálně omezeno a je charakteristické pro určité skupiny lidí v různých výrobních, profesních nebo sociálních oblastech. Často se jedná o synonyma vědeckých nebo technických termínů, která se blíží žargonu.²⁹

Podle **stupně asimilace** dělíme cizí slova na:³⁰

1. dávno přejatá, široce rozšířená a používaná, domácím jazykovým systémem již formálně a významově zcela asimilovaná, která se svou vnější podobou ani svým významem od bulharských slov nijak neliší. Z hlediska jejich použití a funkce jsou neoddělitelnou součástí domácí slovní zásoby. V rámci této skupiny jazykovědci vymezují několik dalších podskupin:
  - přejatá slova, která v domácím jazyce nemají sémantické ekvivalenty, nemají žádné charakteristické stylistické znaky přejatých slov a z emocionálně expresivního hlediska jsou to slova neutrální (*hotel* = *хотел*, *lampra* = *лампа*, *motor* = *мотор*, *taška* = *чанта*);
  - přejímky, v jejichž struktuře nebo specifickém způsobu užívání se dochovaly některé rysy jejich cizosti, například nesouzvukné spojení hlásek *oa* (*boa*, *koalice*; *амлоа*,

²⁸ Kalinin 2013, str. 101.

²⁹ Bojadžiev 2011, str. 220–236.

³⁰ Bojadžiev 2011, str. 171.

репертоар), v bulharštině *бю, кю, мю* (*бюрокрация, бюст, кюфте*), cizojazyčné předpony *a-, anti-/анти-, de-/де-, ex-/экс-, kontr-/контр-, post-/пост-, pro-/про-, pseudo-/псевдо-, super-/супер-* nebo přípony *-(iz)ace/-(из)ация* (*organizace = организация*), *-ismus/-изъм* (*symbolismus = символизъм*), *-ista/-ист* (*lobbista = лобист, žurnalista = журналист*) ze staré řečtiny, *-ka/-ка* z ruštiny (*válenka; заливка*), v bulharštině *-лък, -джия* z turečtiny (*овчарлък, рахатлък, балканджия, чорбаджия*), abstraktní podstatná jména v domácí a hovorové řeči atd. Tato přejatá slova měla původně omezené použití, ale jako jedině pojmenování široce rozšířených předmětů či jevů nebo jako termíny, se jejich používání rozšířilo nejen do politiky, kultury, umění nebo módy, ale i do běžného života;

- přejímky používané v mnoha jazycích se zcela identickým významem, slova označující předměty a jevy mezinárodního charakteru z oblasti politiky, vědy, techniky, filozofie, sportu, kultury a umění, která se používají v jiných jazycích s přibližně stejnou nebo identickou výslovností (*admirál, medicína, republika; геноцид, компютър, професор, телефон, университет*), která nemají synonyma, patří do spisovného jazyka a používají se jako termíny se nazývají mezinárodní slova nebo tzv. internacionalizmy. Některé internacionalizmy vznikly přenesením z vlastních jmen nebo odvozením od nich (z islandštiny *gejzír = геизер*, z francouzštiny *коњак = коняк*). Asimilace internacionalizmů probíhá nejčastěji prostřednictvím publicistického, vědeckého, nebo populárněvědeckého stylu a jejich používání. Internacionalizace, jako jeden z důsledků globalizačních procesů, usnadňuje mezinárodní komunikaci, urychluje tok informací, podporuje rozvoj a vzájemnou spolupráci a ve slovanských jazycích se projevuje využíváním cizojazyčných slovtvorných morfémů a lexikálním přejímáním zejména anglicizmů a amerikanizmů;³¹
2. přejatá slova s omezeným využitím, mezi něž patří slova v různé fázi asimilace. Do této skupiny spadají jmenovitě tyto podtypy:
- přejímky terminologického i neterminologického charakteru, široce používané v oblasti vědy a publicistiky, které mají domácí ekvivalent (*export = vývoz, solární = sluneční, vágní = nejasný; аморфен = безформен, глобален = всеобщ, еволюция = развитие, импорт = внос*) nebo bezekvivalentní termíny používané ve vědě a publicistice (*diagnostika, консерсе; аспект, баланс, регистър, триумф*);

³¹ Čermák, Filipec 1985, str. 123-124.

- zastaralé přejímky používané méně často v umělecké literatuře nebo jako archaismy za specifickým stylistickým účelem (*амур* = *любов*, *fortuna* = *фортуна* ve smyslu štěstí nebo osud, *виктория* = *победа*);
  - přejímky označující pojmy vztahující se k jiným zemím a národům (viz blíže kapitolu věnovanou exotizmům), nejsou v porovnání s ostatními přejímkami plně osvojena domácím jazykem, nemají synonyma a jejichž použití se omezuje zejména na publicistiku a uměleckou literaturu, kde jsou nezbytné pro označení charakteristických zvláštností vlastních různým cizím zemím (*gejša*, *láma*, *samuraj*; *гондола*, *тореадор*);
  - přejímky, u kterých je i nadále rozpoznatelná jejich cizí grafická nebo fonetická podoba, mají v překladu ekvivalenty, od kterých se však stylisticky liší a využívají se v hovorovém a knižním jazyce jako expresivnější výrazový prostředek (*čau* = *чао*, *oukej* = *о'кей*, *párty* = *парти*, *šoping* = *шопинг*, *šou* = *шоу*, *víkend* = *уикенд*);
  - citátová slova či slovní spojení, tzv. varvarizmy, což jsou cizí slova a výrazy přenesené do domácího jazyka, aniž by se staly součástí domácí lexiky, od ostatních přejímek se ostře oddělují svou formou i významem a mají velmi ohraničené a individuální použití především v určitém sociálním, profesním nebo kulturním okruhu. Význam těchto jednotek bývá všeobecně známý i přes jejich cizojazyčný původ, zachovaný původní pravopis a výslovnost (lat. *de facto* = *де факто* – ve skutečnosti, angl. *happy end* = *хепиенд* – šťastný konec).³²
3. kalky představují zvláštní skupinu cizích slov, v české lingvistice definovaných jako „převzetí slova nebo slovního spojení z jednoho (výchozího) jazyka do jiného (cílového) jazyka jeho doslovným překladem; mechanismus takového překladu se nazývá *kalkování*“³³ a dělí se na:
- kalky gramatické neboli slovotvorné, kdy slovo kopíruje strukturu přejímaného slova (anglické *Sky/scraper* = *mrako/drap* = *небо/стъргач*; *self/service* = *samo/obsluha* = *само/обслужване*);
  - kalky hybridní, v nichž je alespoň jeden z morfémů přejatý ve foneticky adaptované podobě a druhý je přeložený (z německého *Weih/nachten* = *Vá/noce*, z francouzského *auto/critique* = *sebe/kritika* = *само/критика*);

³² Čermák, Filipec 1985, str. 121.

³³ Pastýřík, Viška 2005, str. 106.

- kalky sémantické, v nichž slovo domácího jazyka přejme význam, který má jeho obecný ekvivalent v cizím jazyce (angl. *mouse* = *myš* = *мишка* jako hlodavec má další význam jako prostředek ovládnání počítače) a
- frazeologické kalky, v nichž překlad přesně kopíruje strukturu cizí jednotky (řec. *kiknenia asma* = *labutí píseň* = *лебедова песен*). Česká i bulharská lexikologie se k této problematice staví obdobně, ne-li shodně.

V českém jazyce se některá slova zcela přizpůsobila slovům domácím a jako cizí slova již nejsou vůbec vnímána (např. *barva, beton, kapsa, klobouk, model, papír, salát, škola, tabule*). V jiných případech jsou přejatá slova běžným lexikálním prostředkem, je u nich užíván počestěný pravopis a skloňují se podle českých skloňovacích vzorů, ale mají stále zřetelný rys cizosti a odlišují se hláskovou stavbou, pravopisem a výslovností. V češtině se to může projevat užíváním hlásek a písmen, která se v domácích slovech nevyskytují. Jsou to například písmena g, f, ó, ú, x, w (např. *fyzika, gól, guma, gymnázium, interview, skútr*) a některé skupiny samohlásek, jako au, dž, eu, ie, oe apod. (*džez, poezie, trauma*). Tato slova se označují jako adaptovaná. Naopak neadaptovaná slova zůstávají nesklonná, píší se původním pravopisem a bývají pouze zařazována k některému ze jmenných rodů. Někdy se také označují jako tzv. citátové výrazy (např. *whisky, happy end, fair play*).

V bulharské lexikologii se přejatá slova dělí na cizí slova, která mají synonyma a mohou domácí slova nahradit (*приоритет* = *предимство, еквивалентен* = *съотносителен*) a na přejatá slova neboli přejímky, což jsou cizí slova plně asimilovaná do domácího jazyka, která se formálně ani smyslově od domácích slov neliší. Většinou se jedná o široce používané přejímky, které jsou stylisticky neutrální a ztratily známky své cizosti. Jejich základním charakteristickým znakem jsou chybějící synonyma (z francouzštiny *костюм, палто* nebo z němčiny *балкон, баня*).³⁴

V ruské lexikologické teorii, ze které vycházejí také někteří bulharští vědci, se přejímacím jazykem zcela asimilovaný cizojazyčný výraz postrádající příznaky cizosti, jehož cizí původ běžný mluvčí stěží pozná (*лошадь, солдат, школа*), označuje termínem *заимствованное слово* a slovo, které se v přejímacím jazyce značně odlišuje svou grafickou podobou nebo sémantickými vlastnostmi (*джакузи, дежавю, ай-кью*), se považuje za cizí. Sem spadají také neologizmy, které se v ruštině dosud foneticky nebo morfologicky neasimilovaly. Paralelně se také užívá termín *иностранное слово*, případně *иноязычное слово*. Termínem přejatá slova jsou v ruských pracích naopak označovány asimilované výrazy.³⁵ Přejatá slova

³⁴ Bojadžiev 2011, str. 188.

³⁵ Marinova 2014, str. 114-115.

označovaná v ruské lingvistice jako asimilovaná se vyznačují vysokou intenzitou používání, formální a slovotvornou adaptací. Dalším podstatným rysem je výskyt frazémů a slovních spojení, do jejichž struktury již přejaté slovo vstoupilo, nebo také jednoznačnost asimilované přejímky.

1.3 Třídění exotizmů

Exotizmy jsou slova, která pocházejí z cizího prostředí. Do této kategorie spadají názvy reálií, společenských, vojenských a jiných hodnot, měn, výrobků, oblečení, jídel, nápojů či předmětů regionálního charakteru.³⁶

V bulharské lexikologii jsou exotické lexikální jednotky vymezované jako slova pojmenovávající specifické národní reálie, kterými jsou například části lidových krajů, názvy představitelů určité společenské skupiny a jejich postavení, specifické dopravní prostředky, měny a měrné jednotky, specifické pojmy vázané na místní kulturu, architekturu, umění aj.³⁷ T. Bojadžijev dělí exotizmy do kategorií podle odborných oblastí³⁸, ke kterým patří jimi označované mimojazykové skutečnosti, na:

- peněžní jednotky, např. *грош, доллар, пфениг*;
- sousloví, funkce, tituly a profese, např. *бизнесмен, лорд, мистър*;
- přírodní a geografické zvláštnosti, flóra a fauna, např. *баобаб, торнадо*;
- národní a tradiční oděv a jeho části, např. *фередже, кимоно, сари*;
- jídla a nápoje, např. *шашилик, борш, лаваш*;
- názvy orgánů a organizací, např. *бундестаг, парламент, сейм, хурал*;
- státní svátky, obyčeje, tradice, tance, hudební nástroje a předměty každodenní potřeby, např. *аул, кастанети, конфу, самба, парти, уикенд* aj.

V ruské lexikologii, ze které bulharská mnohdy vychází, jsou tematické skupiny obdobné jako bulharské. A. B. Kalinin³⁹ chápe exotická lexika jako skupiny slov, které spojuje stejné téma, jejich stejný rodový příznak a uvádí tematické skupiny, do kterých je lze zařadit:

- orgány, organizace a úřady státní, armádní;
- peněžní jednotky;
- druhy oděvů;
- jídlo a nápoje;

---

³⁶ Čermák, Filipec 1985, str. 196.

³⁷ Zidarova 2008, str. 245.

³⁸ Bojadžiev 2011, str. 193.

³⁹ Kalinin 2013, str. 102-103.

- pojmenování funkcí, titulů, profesí;
- názvy tanců, hudebních nástrojů;
- názvy větrů;
- předměty z domácnosti;
- stavby, místa, nástroje;
- pojmy, předměty a jevy spojené s náboženstvím;
- národní svátky a hry;
- zvířata a rostliny;
- uvítání, pozdravy a poděkování;
- oslovení;
- některá vlastní jména utvářející místní národní kolorit, včetně geografických;
- názvy zahraničních firem, nakladatelství, novin a časopisů.

Některé další jazykovědné práce řadí k exotizmům ještě **etnografizmy** (názvy etnických předmětů a pojmů) a etnonyma (názvy etnických skupin a území). E. V. Marinova za tímto účelem přiřazuje exotizmy jako synonymum k regionalizmům a k etnografizmům označujícím realie, které jsou specifické pouze pro určité teritorium. Exotická slova, která patří do spisovného jazyka, autorka vztahuje k pasivní slovní zásobě. Za dlouhodobě používané exotizmy, které jsou již všeobecně známé, pokládá oslovení osob mužského nebo ženského pohlaví, názvy národních oděvů nebo názvy jídelních a nápojových podniků.

Hlavní lingvistické charakteristiky a znaky exotických slov jsou následující:⁴⁰

1. Exotizmy patří k bezekvivalentním slovům, jelikož nemají v jazykovém systému přejímajícího jazyka adekvátní jednoslovné ekvivalenty, stejně jako neologizmy.
2. Exotickým slovům chybí v domácí realitě denotát, na rozdíl od neologizmů s novou pro přejímající jazyk sémantikou, které jej mají. Hranice mezi oběma je však vlivem extralingvistických faktorů pohyblivá. Některé původní exotizmy zdomácněly, získaly nový význam nebo nové lexikálně sémantické varianty (*бистро, доллар, колеж, крупие, мафия, пиццерия, спикер, уикенд*).
3. Exotizmy mají významově přísný nominativní charakter a s tím souvisí také jejich stabilní morfologická jednoznačnost.
4. Zvláštnost exotických slov spočívá v tom, že to jsou názvy např. národních svátků, tedy konkrétní podstatná jména mnohdy rodu životného, např. pojmenování osob podle druhu

---

⁴⁰ Marinova 2003, str. 139-141.

- jejich činnosti (*кардинал, лама, омбудсмен*), společenského postavení (*наша, хан*), duchovního titulu (*шейх*), podle příslušnosti ke společenským organizacím (*скаут*), atd.
5. Exotizmy mají omezenou sféru užívání, vyskytují se zejména v literárních překladech, dokumentárních filmech, cestopisných a publicistických textech, tedy v textech spisovných, zatímco v ústních projevech se skoro neuplatňují. Z hlediska frekvence je jejich užívání pravidelné, nepravidelné a také příležitostné.
  6. Významným znakem exotizmů je slabá, prakticky nulová slovotvorná produktivita a absence odvozených derivátů.
  7. K exotizmům nevznikají sémantické varianty.
  8. Exotizmy nemohou být polysémické, netvoří významové odstíny lexikální jednotky, tj. lexikálně sémantické varianty.
  9. Exotická slova jsou většinou monosemní. Mnohoznačnost je vlastní pouze těm slovům, která si ji přenesla ze zdrojového jazyka.
  10. Sémantická struktura lexikálního významu exotizmů je stabilní, pevná a podléhá pouze stárnutí. Pak exotizmy přecházejí mezi historizmy. Pokud jsou exotizmy používány v přeneseném smyslu a významu, přecházejí mezi lexické (sémantické) neologizmy.
  11. Exotizmy mají nízkou kompatibilitu, tj. omezené syntagmatické vazby a také oslabené paradigmatické vazby, o čemž svědčí absence synonym a antonym. Paradigmatické vazby vznikají pouze mezi exotizmy, které patří do stejné tematické skupiny a mají nějakou společnou předmětnou denotativní vazbu, např. názvy peněžních jednotek, měrných jednotek, duchovních titulů, dopravních prostředků atd.
  12. Exotizmy mají nízkou míru osvojení nositeli cílového jazyka, a proto se mnohé západoevropeizmy (*авеню, бунгало*) a orientalizmy (*кендо, микадо*) neskloňují.
  13. Exotizmy se liší podle svého původu a podle některých lingvistických teorií se může jednat o slovanizmy (bohemizmy, rusizmy atd.), západoevropeizmy (anglicizmy, galicizmy, germanizmy atd.), orientalizmy (arabizmy, turcizmy atd.) a další, podle jiných by se mělo jednat o přejímky nejen z jazykově, ale i z kulturně a geograficky vzdálených zemí.

1.4 Exotizmy v teorii překladu

Teorie překladu neboli translologie, je vědná disciplína zabývající se zkoumáním procesu překládání textů z jednoho jazyka do jiného a výsledky tohoto procesu, tedy překlady. Potřebu přibližovat každodenní život, kulturu, obyčeje a tradice cizích zemí svému národu, mimo jiné také prostřednictvím překladů literárních textů z cizích jazyků, s sebou přináší stále postupující proces globalizace. Jelikož slovní zásoba žádného domácího jazyka nemůže obsahovat slova adekvátně pojmenovávající všechny jevy a skutečnosti charakteristické nebo typické pro cizí zemi, její kulturu nebo národ, mohou literární překlady obsahovat pro čtenáře nesrozumitelná slova, která nazýváme bezekvivalentními lexémy. „Slovní zásoba každého jazyka obsahuje jisté množství lexikálních jednotek, které označují předměty a jevy objektivní reality typické pouze pro danou kulturní oblast, tzv. bezekvivalentní lexikální jednotky.“⁴¹

V translologické literatuře se v souvislosti se zásahy překladatele při úpravě překladu umělecké prózy hovoří o přístupu, při kterém jde o „přenesení koloritu, zachování jazykových, kulturních, etnografických a dalších rysů předlohy...“ nebo o **exotizaci**, kdy se překladatel „orientuje na zachování původního cizojazyčného prostředí.“⁴²

Z hlediska druhů rozděljuje M. Hrdlička⁴³ bezekvivalentnost na:

- věcnou, jejímž základem je nějaký předmět nebo jev objektivní reality charakteristický pouze pro daný národ a pro nějž pouhý překlad transliterací není ekvivalentní (z ruského *борщ* = *boršč* – polévka ze zelí, červené řepy, rajčat apod. a z masa; bul. *борщи* – чорба от варено зеле, цвекло и др.);
- lexikálně sémantickou, která se vyskytuje při absenci totožného pojmu pro označení identického jevu objektivní reality v jazyce překladu (rus. *сутки* = *den a noc, 24 hodiny* = *денонощие* – *periód od jedin den u jedna noć, 24 часа*) a která se týká překladu absolutních ekvivalentů, především v odborných textech;
- stylistickou, která se uplatňuje při překladu uměleckých textů s emocionálním odstínem (rus. *корниловщина* = *kornilovština*, což je pohrdavé označení protirevoluční hnutí vedené Kornilovem) nebo ve zkratkových slovech majících jiný odstín než jejich české ekvivalenty (rus. *комсорг* – *комсомольский организатор* – čes. *komsomolský organizátor, vedoucí skupiny*).

---

⁴¹ Hrdlička 2003, str. 14.

⁴² Hrdlička 2014, str. 35.

⁴³ Hrdlička 1990, str. 14-18.

Bezekvivalentní slovní zásobě jsou blízká slova konotativní, která se ve dvou jazycích shodují svým obsahem, ale neshodují se emocionálními asociacemi, tzv. konotacemi, které u čtenáře nebo posluchače vyvolávají (rus. *берёза* má pro Rusy specifický vlastenecký význam).

Překonávání bezekvivalentnosti vidí autor v:

- transliteraci, tedy převzetí zvukové podoby slova a jejího přepisu do jazyka překladu;
- analogii, tj. použití analogického výrazu vybraného z několika synonym nebo slova označujícího něco blízkého;
- vytvoření složeniny nebo nového slovního spojení vysvětlujícího sémantiku bezekvivalentní lexikální jednotky, která vyjadřuje jev či předmět objektivní reality;
- adekvátní záměně bezekvivalentního slova jinou lexikální jednotkou v jazyce překladu;
- vytvoření nového slova, které se vyskytuje především v oblasti vědy, techniky a kultury.

V odborné literatuře⁴⁴ jsou bezekvivalentní slova v překladech tříděná do těchto základních skupin:

- kulturně specifické pojmy z cizího zdrojového jazyka vyjadřující pojmy neznámé v cílovém jazyce, do kterého je překládáno, např. *Bank holiday, Big Ben, The House of Lords; Аврора, Дюма*;
- pojmy ze zdrojového jazyka, které ve slovní zásobě jazyka cílového chybí a pojmy, které jsou sice v jazyce překladu známy, ale neexistují pro ně v této kultuře odpovídající objekty, např. *casino, gangster, limousine; гусли, мѣща, хохлома*;
- sémantická komplexní slova ze zdrojového jazyka vyjadřující komplexnější význam pojmu, např. *brunch, цытку*;
- slova mající ve zdrojovém a cílovém jazyce více či méně různých významů;
- slova, u kterých chybí v cílovém jazyce obecný název a ve zdrojovém jazyce mohou být specifické názvy bez jejich obecného označení;
- slova, u kterých chybí v cílovém jazyce specifický název, jelikož mají pro danou věc názvy obecné, např. *middle school,пельмени, халва*;
- rozdíly ve fyzické nebo vzájemné perspektivě, určující polohu předmětů nebo lidí v závislosti na jiných předmětech, lidech nebo místě, kdy např. při překladu do češtiny je potřeba znát způsob pohybu (*come, go*) nebo objekt, který se pohybuje (*идти*);

---

⁴⁴ Kiková 2005: str. 21.

- slova mající v různých jazycích rozdíl v expresivním významu (například *берёза* v ruštině);
- např. některé sufixy nebo prefixy předávající slovu ze zdrojového jazyka určitý specifický význam, který v češtině jako cílovém jazyce chybí (*legalese* nebo *journalese* – právnícká či novinářská hantýrka; *квартирушка* – pěkná díra, *лошаденка* – zchátralá herka);
- slova rozdílná v intenzitě a způsobu použití specifické formy, např. *деенричастие* se v jiných jazycích používá oproti češtině mnohem častěji.

Vztah mezi **termíny a reáliemi** je předmětem vědeckých diskuzí, zejména co se týče jejich užívání z hlediska teorie překladu. Z pozic translatických se termíny reáliím některými svými charakteristickými rysy podobají, protože oba typy lexémů označují unikátní mimojazykové jevy. Termíny jsou slova označující logicky přesně formulované pojmy, názvy určitých předmětů, jevů a procesů ve vědě, technice, politice, ekonomice a kultuře, které nemají synonyma a často patří k mezinárodnímu lexiku. Představují základní součást odborné slovní zásoby používané v odborně zaměřené literatuře a jejich užívání v textech krásné literatury má většinou stylistickou úlohu. Termíny se většinou dostávají mimo sféru odborného vyjadřování v souvislosti s rozšířením jimi označovaného mimojazykového jevu, entity, předmětu apod. Tím, že se dostává nejenom do širších oblastí komunikace, ale také může proniknout i do dalších jazyků, ztrácí termín postupně svou národní „příslušnost“. Lze tedy říci, že termíny nejsou vázané na místo svého vzniku. Termíny mohou být **jednoslovné** (*atom* = *атом*, *charta* = *харта*, *teze* = *теза*) nebo pevně stanovená **slovní spojení** (*solární energie* = *слънчева енергия*, *štítná žláza* = *щитовидна жлеза*). Jejich použití může být jak všeobecné (*ekologie* = *экология*, *klasifikace* = *класификация*), tak používané omezeně (*altruismus* = *алтруизм*, *leukémie* = *левкемия*).

Protože každému pojmu odpovídá přesně dané terminologické označení, je u termínů vyloučena jejich metaforizace a používají se pouze k přesně vymezenému účelu. Například v medicíně je terminologie tvořena řeckými a latinskými názvy (*bronchitida* = *бронхит*).

Reálie vždy náležejí k jazyku svého původu a do cizích jazyků se většinou buďto pouze zapůjčují, nebo se jimi přejímají. O jejich dalším užívání pak rozhoduje míra adaptace nebo asimilace konkrétního slova v novém jazykovém systému. Mohou vymizet, zůstat v jazyce jako přejímky nebo cizí slova, či časem zdomácnět. Jako reálie jsou označovány unikátní entity s ohledem na jejich praktické užívání především v literárních překladech. Podle M. Hrdličky jsou reálie „*specifické, tj. národní prvky dané kultury, které se nevyskytují v jiné kultuře*“ a které „*chápeme jako předměty, jevy, instituce apod. v určité kulturní a jazykové oblasti, které existují v praktických zkušenostech lidí mluvících určitým jazykem*“ a „*nemají*

obdoby za hranicemi jazyka, k němuž patří.“ Kromě toho autor uvádí ještě „reálie neverbální, (gesta, mimika apod.) a reálie situační, jež nejsou vyjadřovány jazykem.“ Právě „bezekvivalentní slovní zásoba pak slouží k vyjádření reálií jazykových.“⁴⁵

Podle bulharských jazykovědců a teoretiků překladu S. I. Vlachova a S. Florina jsou reálie slova, která pojmenovávají takové elementy života, historie, kultury atd. určitého národa, země, místa, které se nevyskytují u jiných národů, v jiných zemích a na jiných místech.⁴⁶ Ve své klasifikaci typů reálií vychází S. I. Vlachov a S. Florin⁴⁷ z klasifikace A. E. Supruna⁴⁸ a určují tyto typy reálií:

1. Geografické a etnografické reálie:

- geografické, např. *джунгла, пампас, савана, сопка*;
- etnografické – názvy členů národnostních skupin, plemen atd., např. *банту, гагаузин, команч, шон*;
- folklórní a mytologické pojmy, např. *Баба Яга, вила, гном, елф, руна, трол, трубадур* aj.

2. Reálie spjaté s každodenním životem:

- jídlo a pití, např. *пирог, шчи, блини, пелмени, баница, кебапчета, водка, уиски, кефир*;
- oblečení a ozdoby, např. šperky jako *амулет, валенки, диадема, кимоно, колие, рубашка, сомбреро, тюрбан*;
- stavby, nábytek, nádoby, např. *амфора, гювеч, иглу, пагода, ракла, таверна, хасиенда*;
- dopravní prostředky, např. *галера, рикша, фиакър, тройка*;
- hudební nástroje, tance a hry, např. *балалайка, банджо, гайда, голф, кавал, кастанети, казачок, крикет, хоро*;
- měrné jednotky, např. *акър, инч, миля, пинта*;
- peněžní jednotky, např. *долар, лев, лира, рубла, стотинка*;
- armádní jednotky, uniformy, zbraně, hodnosti, např. *атаман, бумеранг, ласо, легион, легия, мускет, прапорицик, табор, чета*.

---

⁴⁵ Hrdlička 1990, str. 16.

⁴⁶ Vlachov 1969 (vlastní překlad).

Dostupné z: <http://translatorslair.com/files/Neprevodimoto-v-prevoda-realii-Vlachov-Florin.pdf>

⁴⁷ Vlachov 1969. Dostupné z: <http://translatorslair.com/files/Neprevodimoto-v-prevoda-realii-Vlachov-Florin.pdf>

⁴⁸ Suprun 1958, str. 50–54.

3. Společenské a historické reálie:

- administrativně územní jednotky a osídlená místa, např. *махала, щат, губерния, кантон, воеводство, департамент*;
- osoby, jejich funkce, činnosti, tituly, oslovení, např. *бей, брамин, гаучо, дож, йога, каубой, равин, сенъор, сър, тореадор, фараон, фрау, фру, хан, хетман, ходжа, шаман, шах, шейх, шериф*;
- instituce, organizace, státní orgány apod., např. *ареонаг, дума, колеж, конгрес, лицей, меджлис, рада, райхстаг, хурал, ТКЗС*;
- členové stran, organizací, vlasteneckých a náboženských uskupení apod., např. *богомилы, большевики, кадети, карбонарии, хайдуки*.

Z výše uvedeného vyplývá, že termínem **reálie** označujeme slova pojmenovávající předměty, pojmy či jevy úzce spjaté s určitými geografickými podmínkami, kulturami, způsoby života nebo společensko-historickými zvláštnostmi daného národa či země, které se vyznačují místním, národnostním nebo historickým charakterem a nemají své protějšky v jiných jazycích.

Reálie představují neoddělitelnou součást konkrétního jazykového prostředí nebo popř. literárního díla jako celku. V některých odborných textech, např. v geografických, etnografických, historických, hudebních, ekonomických, politických aj. reálie vystupují jako termíny. V literárních textech jsou často reálie vysvětlovány v poznámce pod čarou. Nacházíme je také ve speciálních seznamech na konci knih, v jejich přílohách ve formě slovníků a ve slovnících cizích slov.⁴⁹

V ruské lexikologii jsou z hlediska teorie překladů bezekvivalentní slova definována jako slova sloužící k vyjádření pojmů, které v jiné kultuře a jiném jazyce chybí, slova související s konkrétními kulturními prvky charakteristickými pouze pro kulturu A, které v kultuře B chybí a také slova která nelze přeložit do jiného jazyka, tedy slova, která nemají ekvivalent mimo jazyk, ke kterému náleží.⁵⁰

Jelikož je základní charakteristickou vlastností bezekvivalentní slovní zásoby konkrétní a specifický předmětný význam slov, lze do bezekvivalentního lexika zařadit taktéž neologizmy, slova pojmenovávající specifické pojmy a národnostní reálie a málo známá jména a názvy.⁵¹

⁴⁹ Vlachov 1969. Dostupné z: <http://translatorslair.com/files/Neprevodimoto-v-prevoda-realii-Vlahov-Florin.pdf>

⁵⁰ Fjodorov 2002, str. 184 (vlastní překlad).

⁵¹ Komissarov 1990, str. 148 (vlastní překlad).

Bezekvivalentní slova označují názvy agentur, novin, časopisů a zeměpisné názvy, jejichž ekvivalenty nejsou součástí jazykové zkušenosti jejich příjemců. Jedná se o názvy národních jídel, oblečení, tanců, her, hudebních nástrojů, pojmů z oblasti vzdělání, politických a společenských organizací.⁵²

Členy bezekvivalentní slovní zásoby nemají ekvivalenty v jiných jazycích nebo jejich dílčích podskupinách a nejsou do jiných jazyků přeložitelná vzhledem k rozdílným podmínkám, životnímu stylu a kultuře etnických skupin nebo geograficky izolovaných skupin daného etnika. Do bezekvivalentní slovní zásoby patří exotizmy a etnografizmy. Exotizmy představují jevy a pojmy chybějící v životě daného národa (například tropické plody *mango* = *манго*, *parája* = *пана́я* nebo druhy asijských bojových umění *aikido* = *а́йкидо*, *taekwon-do* = *таэквондо*). K etnografizmům, které nemají na rozdíl od některých jiných typů dialektizmů v literárním jazyce synonyma či ekvivalenty, patří názvy specifických předmětů, charakteristických pouze pro životní styl určité skupiny obyvatelstva (např. pravoslavný smuteční obřad *panychida* = *панихи́да*).⁵³

Z několika vybraných pohledů různých autorů na interpretaci podstaty exotizmů z hlediska lexikologie, z hlediska teorie překladu atd., jsou přes dílčí rozdíly patrné zřejmé shody v jejich názorech na tuto problematiku. V lingvistických systémech bulharské i české jazykovědy jsou exotizmy shodně charakterizovány jak z lexikologického, tak i z translátologického hlediska jako slova přejatá z jiných jazyků, pojmenovávající určité předměty, jevy a procesy typické a úzce spjaté s cizím prostředím, které se jinde nevyskytují a jejichž označení v jiném jazyce chybí. Obdobně shodně jsou exotizmy charakterizovány jako lexikální jednotky mající konkrétní a specifický předmětný význam, jsou neasimilované, ze stylistického hlediska jsou příznakové, jejich užívání je významně omezené a do jiných jazyků jsou nepřeložitelné.

Shoda panuje také ve třídění exotizmů do kategorií podle oborů a podle jejich genetického původu.

---

⁵² Knittlová 1995, str.8 (vlastní překlad).

⁵³ Kožemjakina 2006, str. 243.

Dostupné z: http://www.iling-ran.ru/library/sociolingva/slovar/sociolinguistics_dictionary.pdf

1.5 Exotizmy v lexikografii

Zkoumáním lexikálních jednotek v teoretické rovině se zabývá lexikologie a v rovině praktické je to lexikografie. Lexikografie je jazykovědný úsek, který podle jistého postupu zpracovává lexikální jednotky, slova a slovní spojení v jednotlivá hesla a sestavuje z nich slovníky různých druhů a typů. Základním druhem je jednojazyčný abecední slovník výkladový, z něhož vycházejí slovníky ostatní.⁵⁴

Celkový počet slov v české slovní zásobě není snadné v současné době určit. Tradiční údaj o rozsahu slovní zásoby asi 250.000 slov, vychází z počtu hesel devítisvazkového Příručního slovníku jazyka českého (1935-1957) a dnes je již poněkud zastaralý. Z dalších slovníků, o něž se posuzování české slovní zásoby může opírat, lze jmenovat např. čtyřsvazkový Slovník spisovného jazyka českého (1960-1971, 193.000 hesel) a Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (jednosvazkový, 1. vyd. 1978, 2. vyd. 1994, 50.000 hesel). Překladové dvojjazyčné slovníky mívají podle typu vydání obvykle 100 až 200 tis. hesel.⁵⁵

Při posuzování celkového počtu slov každé slovní zásoby je nutné brát v potaz neustálou potřebu pojmenovávání nových skutečností, která vyplývá z rozvoje lidského poznání. Zároveň dochází k přejímání nových slov z cizích jazyků. Tato slova postupně procházejí procesem formální adaptace a stávají se zdrojem rozšiřování domácí slovní zásoby.

Každý lexém má určitou lexikální formu, podle které může být jednoduchý neboli jednočlenný (slovo) nebo vícečlenný, složený (ustálené slovní spojení). Obsah lexému charakterizuje jeho význam. Z tohoto hlediska může být buď monosémický, jednoznačný nebo polysémický, mnoho- či víceznačný, který zahrnuje dva a více různých významů, a tedy i dvě a více základních jednoznačných lexikálních jednotek. Lexikálními jednotkami se rozumí jednoznačná slova, lexémy a jednoznačná ustálená spojení slov. Lexikální jednotky jsou z hlediska našeho výzkumu chápány v lexikografickém zpracování jako heslová slova obsažená ve slovnících.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (SSČ)⁵⁶, ze kterého ve své práci těžím, je abecední jednojazyčný výkladový slovník, který má normativní charakter. Jsou k němu připojeny Slovtvorný přehled, Zkratky a značky, Rodná jména, příjmení a zeměpisná jména. Ve slovníkové části obsahuje 24 311 souhrnných heslových statí, 45 366 jedno i mnohovýznamových lexémů a 62 872 lexikálních jednotek.

⁵⁴ Filípec 1957. Dostupné z: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=899#_fn3

⁵⁵ Prošek. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plzen/jazykovykoutek/_zprava/443137

⁵⁶ Červená 2006.

Heslová slova jsou uváděna v reprezentativním tvaru, tj. podstatná jména v 1. pádě jednotného čísla, slovesa v infinitivu. Přejatá slova se uvádějí v počestěné podobě a jejich dublety, popř. varianty jsou uvedeny, jen pokud jsou abecedně vzdálené, zkratkou viz, např. *damping* v. *dumping*. Výslovnost je uvedena za heslovými slovy v hranatých závorkách, a to včetně méně zřejmé dubletní výslovnosti, např. *game* [gejm, gem]. Přízvuk ve slovech je, pokud není na první slabice, především tedy u cizích slov a spojení, značí povýšenou čárkou před přízvučnou slabikou [a'žúr].

U podstatných jmen slovnědruhová příslušnost vyplývá z označení jejich mužského, ženského nebo středního rodu kurzívou psanými zkratkami *m.*, *ž.*, *s.*, u sloves z označení dokonavého nebo nedokonavého vidu *dok.*, *ned.* Ostatní slovní druhy jsou označeny příslušnými zkratkami *příd.*, *zájm.*, *přísl.*, *čísl.* atd. Nesklonná podstatná jména jsou charakterizována zkratkou *neskl.*, ostatní koncovkou 2. pádu a rodem, např. *boj*, *-e m.* Životnost podstatných jmen se značí zkratkou v závorce (*živ.*), (*než.*), u obojí možné (*živ./než.*).

Původ slov je uváděn za morfologickými údaji v lomených závorkách zkratkou uvedenou v Seznamu zkratek, např. ⟨j⟩ nebo ve výkladu *jap.* pro japonský původ, při převzetí slova prostřednictvím třetího jazyka např. ⟨r < a⟩ z angličtiny prostřednictvím ruštiny. U více než dvou zprostředkujících jazyků se uvádí jen poslední a první jazyk. Je-li u složenin různý původ obou částí, uvádí se oba, např. *aerosol m.* ⟨ř+l⟩. Kromě tohoto jazykového původu jsou specifikovány výrazy pocházející ze jména národa ⟨NJ⟩, osobního ⟨OJ⟩, vlastního ⟨VJ⟩ nebo zeměpisného ⟨ZJ⟩ jména.

Stylistické příznaky lexikálních jednotek se značí příslušnými zkratkami uvedenými v jejich seznamu. Z časového hlediska se jedná např. o zastarávající slova – *zast.*, dříve užívaná – *dř.*, nebo historicky vázaná slova – *hist.* Z prostorového, geografického hlediska jsou rozlišovány např. výrazy oblastní – *obl.*, moravské – *mor.*, české – *čes.*, apod., ze sociálního hlediska se jedná o slangové – *slang.* nebo argotové – *arg.* výrazy. S těmito hledisky souvisí i otázka spisovnosti výrazů, vyznačené zkratkami jejich diferenciací na knižní – *kniž.*, obecné – *ob.*, lidové – *lid.*, hovorové – *hovor.* apod. Z hlediska jejich expresivity jsou zkratkami charakterizované eufemizmy – *euf.*, zdrobnělé – *zdrob.*, žertovné – *žert.* nebo mazlivé – *mazl.* prostředky v kladném smyslu a ironické – *iron.*, hanlivé – *hanl.* nebo zhrublé – *zhrub.* výrazy v záporném. Z normativního hlediska jsou některé výrazy označeny jako nevhodné – *nevh.*

Dalšími příznaky hesel jsou například jejich odvozeniny, složeniny, synonyma, antonyma nebo slovnědruhová homonyma a varianty, které se společně sdružují do jedné heslové stati.

Význam lexikálních jednotek uvedený ve slovníku má specifickou povahu podle toho, zda odráží pojmenovanou skutečnost nebo vztah, funkci a postoj mluvčích.

Významy polysémických lexémů se označují arabskými číslicemi, různé významy pod různými čísly. Výklad významu je formulací pravidla užití slova v jistém jednotlivém významu, určujícím společný obsah i rozsah jeho užití a je vystižením příslušné lexikálně sémantické normy. Výklad významu je tištěn kurzívou včetně důkladnějších doplňky a údajů, Některé výrazy jsou doplněny zkratkou oborového pojmu, např. anatomie – *anat.*, ekonomie – *ekon.*, vojenství – *voj.* apod., ze Seznamu zkratk a značek používaných v slovníku spisovné češtiny.⁵⁷

Příklad zápisu:

rikša ⟨jap⟩ **1.** -i ž as. lehký dvoukolový nájemný vozík **2.** -i m člověk, kt. jej tahá n. řídí
talmud, -u m ⟨aram⟩ soubor pouček a výkladů žid. učenců

Bulharský výkladový slovník⁵⁸ je abecední jednojazyčný výkladový slovník obsahující kolem 60 tisíc hesel reprezentativní pro všechny vrstvy současné spisovné bulharštiny.

Slovní přízvuk je značen podle výslovnosti ve spisovném jazyce, a to čárkou nad přízvučnou hláskou každého heslového slova a v případě pochybností je uváděn obojí možný.

Slovní druh výrazu označuje u podstatných jmen (*съществителни имена*) kurzívou psaná gramatická zkratková poznámka o jejich rodu mužském (*от мъжки род*) *м.*, ženském (*от женски род*) *ж.* nebo středním (*от среден род*) *ср.* Podstatná jména, která nemají jednotné číslo⁵⁹, se značí zkratkou *мн.* (*множествено число*), např. *финанси мн.* Pokud může mít podstatné jméno v množném čísle také výraz v čísle jednotném, ale obvykle se používá v množném, udává se nejprve formát množného čísla a až za ním do závorek číslo jednotné, např. *сажди мн.* (*сажда ж.*). Slovesa jsou uvedena v 1. osobě jednotného čísla času přítomného s gramatickým označením slovesa zkratkou *гл.* (*глагол*) a označením *св.* jeho dokonavého (*свършен вид*) nebo *нсв.* nedokonavého vidu (*несвършен вид*). Ostatní druhy slov jsou označeny příslušnou zkratkou pro přídavné jméno (*прилагателно*) *прил.*, příslovce (*наречие*) *нарч.*, číslovku (*числително*) *числ.* atd.

Původ slov se značí do hranatých závorek zkratkou jazyka podle Seznamu zkratk, ze kterého je slovo přejato, např. [фр.] z francouzštiny nebo [лат.] z latiny.

---

⁵⁷ Červená 2006, str. 9-12.

⁵⁸ Попов 2015.

⁵⁹ Poznámka: v české gramatice označovaná jako pomnožná

V případě přejímání slova prostřednictvím třetího jazyka, při němž došlo k ovlivnění nebo změně slovní formy či významu, se uvádí oba jazyky, např. [рус. < перс.] z perštiny prostřednictvím ruštiny.

Příklad zápisu:

рикша ж. Лека двуколна за превозване пътници в някои източни страни, обикн. теглена от човек. [яп.]

талмуд м. книж. Сборник от догматични, религиозно-етични и правови положения, предписания на юдаизма, основани бърху тълкувания на Стария завет. [евр.]

Stylistické charakteristiky jsou uváděny formou poznámky psanou kurzívou. Například pro výrazy používané v mluvené řeči (*разговорно*) *разг.*, pro slova široce rozšířená v domácím a lidovém jazyce (*народно*) *народ.*, slova patřící k jednomu nebo více dialektům (*областно*) *обл.* a nářečím (*наречие*) *нарч.*, slova používaná v době nedávno minulé, která jsou dnes již zastaralá (*остаряло*) *остар.*, slova běžně používaná v minulosti, která dnes slouží už jen ke stylistickému zpestření jazyka (*старинно*) *стар.*, historická slova (*исторически*) *ист.*, slova používaná hlavně ve vědecké literatuře a intelektuální mluvě (*книжно*) *книж.*, slova používaná omezeným okruhem odborníků z nějaké oblasti (*специално*) *спец.* nebo slova charakteristická pro mluvu různých společenských vrstev (*жаргонно*) *жарг.* Z hlediska expresivity jsou lexikální jednotky charakterizovány zkratkami jako vulgární (*вулгарно*) *вулг.*, hrubé (*грубо*) *грубо*, mazlivé (*гальовно*) *гал.*, dětské (*детски*) *дет.*, ironické (*иронично*) *ирон.* nebo opovržlivé (*презрително*) *през.* Další příznaky, například synonyma jsou uvedena za definicí pojmu.

Význam lexikálních jednotek je vyjádřen jejich krátkými definicemi nebo prostřednictvím uvedených synonym a v případě potřeby je kurzívou doplněn o příklady z literárního či hovorového jazyka nebo z děl bulharských autorů. Některé výrazy jsou doplněny zkratkou oborového pojmu, např. administrativní (*административен*) *адм.*, anatomický (*анатомически*) *анат.*, ekonomický (*икономически*) *икон.* apod. ze seznamu oborů a jejich zkratek uvedeném ve slovníku (Съкращения).⁶⁰

---

⁶⁰ Попов 2015, str. 11.

2. Charakteristika bulharských a českých exotizmů – shrnutí

Z přehledu možných teoretických přístupů různých jazykových systémů a lingvistických disciplín k problematice exotizmů, který jsem uvedla v první kapitole své práce, vybírám v této části metodou konfrontační analýzy společné základní znaky charakterizující exotická lexika. Hlavním cílem dále tedy bude pokusit se sjednotit kritéria pro identifikaci exotizmů a stanovit jednotná obecná kritéria pro jejich klasifikaci, a to i s přihlédnutím k odlišným interpretacím jejich podstaty.

Na základě srovnání shromážděného jazykového materiálu a následným výběrem a stanovením charakteristických rysů exotických slov lze konstatovat, že v lingvistických systémech bulharské i české jazykovědy jsou exotizmy shodně charakterizovány jako sémanticky stabilní, jednoznačné, bezekvivalentní a dosud neadaptované. Z morfologického hlediska nejsou gramatice přejímajícího jazyka přizpůsobené.

Pro identifikaci a klasifikaci exotických lexikálních jednotek přejatých do češtiny a do bulharštiny, zahrnutých do výkladových slovníků, jsou významné zejména tyto charakteristické rysy:

1. Exotická slova jsou konkrétní podstatná jména, vlastní jména apod., která mají nominativní charakter (stabilní morfologická jednoznačnost).
2. V jazykové realitě přejímajícího jazyka chybí jejich denotát.
3. Jsou slabě asimilované (neskloňují se).
4. Sémantická struktura jejich lexikálního významu je stabilní a jsou bezekvivalentní (v domácím jazyce nemají adekvátní jednoslovné ekvivalenty).
5. Jsou monosémní a nevytvářejí sémantické, ani lexikálně sémantické, varianty (významové odstíny).
6. Jsou slovotvorně neproduktivní nebo skoro neproduktivní (absence odvozených od nich derivátů).
7. Jsou téměř nekompatibilní (mají omezené syntagmatické vazby) a oslabené paradigmatické vazby (absence synonym a antonym).
8. Užívají se v užších komunikačních sférách, a to zejména v písemné podobě (literární překlady, překládané texty, dokumenty, cestopisy, publicistika apod.).
9. Liší se podle svého původu a většinou se jedná o přejímky z geograficky, kulturně a jazykově vzdálených zemí, zejména neindoevropských.

2.1 Sémantická klasifikace exotizmů podle tematických skupin

Geografické a etnografické pojmy a zvláštnosti:

- zeměpisné názvy, přírodní a geografické zvláštnosti, např. *oáza, savana, uragán; айсберг, мистрал, торнадо*;
- flóra a fauna, např. *jasmín, lotos, zebu; баобаб, евкалипт, сакура*;
- etnografické pojmy – názvy členů národnostních skupin, plemen, kmenů atd., např. *horda, mulat, žid; команч, кхмер, маор*;
- názvy svátků, obyčeje, obřady a tradice, folklórní a mytologické postavy a pojmy, např. *choro, jubileum, panychida, pesach, salsa, sirtaki; парти, самба, уикенд*.

Pojmy spjaté s každodenním životem:

- jídla a nápoje, názvy jídelních a nápojových podniků, např. *mana, punč, saké, suši; шашилик, борш, лаваш*;
- oděv a jeho části, ozdoby, šperky apod., např. *čamara, diadém, kaftan, talisman; фередже, кимоно, сари*;
- nábytek a nádobí, např. *demižon, sofa, táс; гювеч, делва, диван*;
- specifické dopravní prostředky, např. *džupka, kajak, káное; галера, дилижанс, рикиша*;
- hudební nástroje, např. *tamburína; банджо, лютня, тамбура*;
- sport, hry, tance a bojová umění, např. *go, šach; голф, казачок, крикет; джудо*;
- měrné jednotky, např. *tara; аршин, фут, пинта*;
- peněžní jednotky, např. *rupie, tugrik; грош, долар, пфениг*;
- armádní pojmy, uniformy, zbraně, hodnosti apod., např. *katana, šógun; атаман, арбалет, легион*;
- pojmy z architektury, stavby a jejich části, např. *pyramida, veranda; бирхале, иглу, пагода*;
- pojmy z oblasti vzdělání, kultury, umění a další, např. *almanach, feng-šuej, korán; лицей, оригами, хайку*;
- výrobky a předměty každodenní potřeby, např. *make-up, necesér; еснадрили, пончо, тюрбан*.

Společenské a historické pojmy spojené s hospodářským, politickým, sociálním nebo náboženským systémem a ideologií:

- názvy administrativních územních jednotek a osídlených míst, např. *ghetto; паланка, махала, губерния*;

- oslovení osob, pojmenování funkcí, titulů, hodností a profesí, např. *gejša, mág, vezír; лорд, мистър, матадор*;
- názvy institucí, úřadů, orgánů a organizací, např. *Sejm, Senát; Бундестаг, Дума*;
- názvy členů politických stran, organizací, společenských skupin, vlasteneckých a náboženských uskupení atd., např. *jezuíta, nindža; мормони, тори, хугеноти*;
- názvy agentur, novin, časopisů apod., např. *CNN, Times; БТА, 24 часа, Капитал*.

2.2 Česká a bulharská slovní zásoba podle jejího původu

Dále se zaměříme na zmapování historického vývoje české a bulharské slovní zásoby. Na excerpovaných příkladech slovní zásoby obou jazyků jsou v této kapitole uvedeny a konkrétními příklady doloženy jak společné kořeny jejich slovní zásoby, tak i případné shody a rozdíly v přejímání slov do obou těchto slovanských jazyků z jazyků cizích. Uvedené příklady byly čerpány z odborné literatury zabývající se jazykovým a geografickým původem slov, mezi něž patří zejména ČERVENÁ, Vlasta a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2006, ПОПОВ, Димитър. *Български тълковен речник*. Наука и изкуство, София, 2015, LINHART Jíří a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*, Dialog, Litvínov, 2004, РАДЕВА Василка *Български тълковен речник*. Хермес, София, 2007, KLIMEŠ Lumír. *Slovník cizích slov*, SPN, Praha, 1981. Při členění přejatých slov je brán zřetel na jazyk jejich původu, jazykové a geografické oblasti, ke kterým se vztahují, případně na tematické skupiny, do kterých spadají.

2.2.1 Společné kořeny české a bulharské slovní zásoby

Lexikologické teorie dělí všechna slova slovní zásoby na domácí a cizí (přejatá). Za základ jazyka pokládá domácí nepřejatá slova. Část slovní zásoby indoevropských jazyků pochází ze společného prajazyka, resp. část slovní zásoby všech současných slovanských jazyků pochází z tzv. praslovanštiny – jedné ze skupin indoevropských jazyků. Domácí slova jak české, tak i bulharské slovní zásoby lze rozdělit na dvě základní skupiny, na slova z indoevropského jazyka a pozdější slova všeslovanská. Jedná se například o slova označující člověka (*dítě = дете, muž = мъж, žena = жена*) a části lidského těla (*brada = брада, bedro = бедро, kost = кост, mozek = мозък, ucho = ухо*), výrazy označující příbuzenský vztah (*bratr = брат, vnuk = внук*), názvy rostlin (*bříza = бреза, buk = бук, dub = дъб, mech = мъх*), názvy domácích zvířat (*blecha = бълха, pták = птица, ryba = риба*,

vlk = вълк), názvy jídla (*máslo = масло, med = мед, zrno = зрно*), názvy přírodních a geografických jevů a počasí (*bouře = буря, břeh = бряг, víchr = вихър, vítr = вятър*), přírodních surovin (*hlína = глина, voda = вода, zlato = злато, železo = желязо*), názvy pracovních nástrojů a nářadí (*lorata = лопата, veslo = весло, vědro = ведро*), slova z oblasti bydlení a domácnosti (*dým = дим, dům = дом, lžice = лъжица, nůž = нож, stěna = стена*) a názvy dalších pojmů (*bolest = болка, hněv = гняв, víra = вяра, vůle = воля*).

Vedle domácích slov se setkáváme rovněž se slovy přejatými. Jak již bylo řečeno, je to zcela přirozený jev a důležitý zdroj doplňování a obohacování slovní zásoby v rozvoji každého jazyka.

2.2.2 Slova přejatá z indoevropských jazyků

Podle příslušnosti přejatých slov k určitému historickému období lze přejatá cizí slova klasifikovat z časového hlediska a vycházet přitom z genetického původu celých souborů lexémů, jak tomu je ve většině bulharských lexikologických prací. Tradičně jsou mezi jednotky cizího původu zahrnována slova přejímaná z dále uváděných cizích jazyků.

1. Čeština a bulharština přejímaly terminologické názvy například z:

- **latiny:** slova z různých vědních oborů, z matematiky a geometrie (např. *sinus, kosinus; sinus, kosinus*), lékařství (*afekt, doktor, emoce; депресия, контузия*), farmacie (*herbář, medicína, placebo; аптека, опиум*), vzdělávání (*rektor, škola, tabule; декан, студент, университет*) nebo politiky (*demise, prezident, republika; министър, сенат*) a slova zakončená příponou -um (*vakuum, akvarium*), -us (*bonus, cyklus; конус, корпус, радиус*), -tor (*orátor, rotor; агитатор, директор*), -ent (*agent, incident*), -ura (*armatura, cenzura*);
- **řečtiny:** pojmenování vědních oborů (*biologie, filozofie; физика*), matematiky a geometrie (*elipsa, hyperbola, parabola; елипса, парабола, хипербола*), psychologie (*melancholie, deprese; еуфория*), politiky (*demokracie; политика*), církevní terminologie (*anděl, Bible; ангел, антихрист, демон, дявол*) a vyzývací forma (*ela, elame*). Latinské a řecké výrazy postupně zdomácněly a staly se součástí tzv. kulturního lexika. Tyto výrazy se někdy dostávaly do bulharštiny a češtiny zprostředkovaně, např. z angličtiny, francouzštiny apod. Některá slova byla utvořena nově z latinských a řeckých kořenů (*automobil, biograf, magnetofon; километър, телефон, телевизор*).

2. Od středověku byla přejímána z:
- **mad'arštiny** především do češtiny obecná slova (*bačkory, bunda, guláš, husar, kočí, palcát, paprika, šavle*);
  - **církevní slovanštiny** do bulharštiny například slova obsahující ve svém kořenu skupiny souhlásek -ш-, -жд- (*вожд, освещение, рождение*);
  - **turečtiny** obecná slova zejména do bulharštiny v období Osmanské říše (*памук, чене, чорбаджия*);
  - **němčiny** do obou jazyků především názvy pojmenovávající věci každodenního života (*brýle, haléř, helma, mince, plotna, rytíř, špejle, taška; блюдо, бук*), později slova z řemeslnického prostředí (*klempíř, plech, šichta*), technické termíny (*šroub* nebo hovorové *rašple; багер, бленда, бормашина, броня, кран*), obchodní termíny (*akcie* nebo hovorové *kšeft; агент, акция, кантора*), oblečení a látky (*ripčocha; аңыз, бархет, вата*), potraviny (*knedlík, šunka; вафла*), tituly a profese (*hejtman, rytíř; бригадир, граф, княз*), budovy a místa (*шахта, тюрьма*).
3. Zejména v době národního obrození byla do češtiny i bulharštiny přejímána slova z:
- **ruštiny**: podstatná jména (*jezero, příroda, vesmír, vkus, vzduch; водка, вопъл, крепост, проклятие*), přídavná jména (*bodry; вежлив, изтощен*), slovesa (*блуждая, подозреам*) nebo příslovce (*въобще, даже, непременно*), pojmy z oblasti hospodářství (*průmysl, závod = завод*), později zkratková slova (*chozrasčot, kolchoz; комсомолец*), politické pojmy (*sovět, rozvědka*) aj. Nemalá část rusizmů v bulharštině patří do souboru tzv. opětovných přejímek, které se v dřívějších vývojových etapách dostaly do ruštiny prostřednictvím církevní slovanštiny a později, během bulharského obrození, byly znovu přejaté do bulharštiny v jejich nové poruštěné variantě;
  - **poľštiny**: (*kořalka, obřad, okres, otvor, půvab; шляхта*);
  - **srbochorvatštiny**: (*četník, junák, snacha*);
  - **slovenštiny**: (*zbojník, namyšlený*).
4. Další lexikální jednotky se do češtiny a do bulharštiny dostaly z:
- **italštiny**: například slova spjatá s uměním a kulturou (*baroko, maestro, novela; балерина, браво, виртуоз, концерт*), architekturou (*arkáda, štuk*), finančnictvím a bankovníctvím (*banka, burza; валута, капитал, салдо*), hudební terminologie (*duet, piano, soprán; ария, пиано*) a pojmy z domácnosti (*karneval, porcelán, salám; бира, канела, касета, конфети, олио, парола, сода*);
  - **francouzštiny**: výrazy ze středověku (*kavalír, turnaj*), vojenství (*kapitán, režim*), architektury a umění (*ateliér, impresionismus, rokoko, terasa*), baletu (*arabeska,*

pirueta), módy (*baret, blůza, kostým, parfém*), gastronomie (*bujón, filé, krém, majonéza, paštika*), veřejného a politického života (*aféra, bordel, režim*) a techniky (*inženýr, relé*);

- **španělštiny:** pojmy z vojenství (*armáda, bandita = бандит*), názvy rostlin a rostlinných produktů (*banán, kakao; кока, кокаин*), zvířat (*albatros, tuňák; албатрос*), pojmů z místní kultury (*bolero, laso; серенада, танго*) a jiné (*rodeo, siesta; канибал, платина*);
- **rumunštiny:** slova související s pastýřstvím (*salaš, valach, vatra; чокой, палачинка*);
- **angličtiny:** sportovní výrazy (*fotbal, hokej, play off, skateboard, snowboard, tenis, trénink, tým; баскетбол, волейбол, гол, рекорд, спорт*), technické výrazy (*джип, локомотив, трамвай*), hospodářské pojmy (*farma, kovboj*) a další (*biftek, džíny, svetr, víkend; кецове, бумеранг*). V současné době to jsou především pojmy z ekonomiky (*cash flow, diskont, manažer; банкнота*), výpočetní techniky (*hardware, komputer, skener, интернет, сервер*), moderní hudby (*dance, house, pop music, song; диско, панк, метал, рокенрол*), literatury (*fantasy, sci-fi*) a žurnalistiky (*flash interview, news room, prime time*);
- **holandštiny:** zejména prostřednictvím ruštiny, slova spojená s mořeplavectvím (*kajuta, kóje; буксир, вахта, каюта, слалом, шурман*);
- **norštiny a islandštiny:** pojmenování přírodních úkazů (*fjord, gejzír*);
- **jidiš:** názvy jídel (*šoulet*) a slova hovorová (*pajzl, šoufl*).

Do samostatné skupiny jsou zahrnována slova přejatá z exotických jazyků, tzv. exotická slova neboli exotizmy, které jsou předmětem tohoto výzkumu. Touto slovní zásobou se budeme zabírat podrobněji v následující části.

2.2.3 Slova přejatá z tzv. exotických jazyků

Jak jsem naznačila v úvodu, předmětem předkládané práce jsou tzv. exotizmy, tedy přejímky pocházející z exotických jazyků. Pro jejich užší vymezení bývá navrženo, aby se za exotická slova považovala pouze slova pocházející z málo známých jazyků, zejména neindoevropských.

V bulharské lexikologii jsou jako příklad uváděny exotizmy původem například z Indie (*sari* – indické národní oblečení), Japonska (*kimono* – japonské národní oblečení, *origami* – japonské umění vytvářející papírové figurky, *gejša* – profesionální společnosti v čajových domech v Japonsku, *samurai* – představitel privilegované kasty v Japonsku)

nebo z Číny (*mandarin* – vysoký úředník v Číně), pojmy společné pro některé asijské země (*rikša* – dvoukolák tažený osobou v asijských státech, *pagoda* – buddhistická forma architektury), slova původem z Ruska (*dvорянин* – představitel ruské aristokracie), Velké Británie a USA (*pinna* – objemová měrná jednotka v Anglii a Americe), ze Španělska (*infanta* – španělská princezna), Rumunska (*чокой* – velkozemědělec v Rumunsku), Polska (*шляхта* – polská aristokracie) nebo Itálie (*гондола* – veneciánská loď) a další.⁶¹

Za tzv. exotizmy jsou považována slova přejatá z původních jazyků afrických, asijských, australských, amerických a dalších:

1. Z **indoíránských jazyků** byla přejatá slova z:

- **bengálštiny** (*bungalov*; *бунгало*);
- **hindštiny** (*džungle*, *šatron*; *джунгла*, *шампоан*);
- **keltských jazyků** (*flanel*, *poník*, *slogan*; *фланел*, *пони*, *слоган*);
- **perštiny** (*bakšiš*, *balkon*, *bazar*, *divan*, *limonáda*, *sandály*; *бакишиш*, *балкон*, *базар*, *диван*, *лимонада*, *сандали*);
- **romštiny**: argotové termíny (*čokl*, *love*, *vajgl*; *гадже*, *чаве*);
- **sanskrtu** (*buddha*, *cukr*, *jóga*, *opál*, *safír*; *будда*, *захар*, *йога*, *опал*, *сафир*).

2. Neindoevropskými jazyky, které by podle některých lingvistických teorií měly být považovány za exotické, jsou **jazyky ugrofinské a altajské**, mezi které patří také maďarština a turečtina. Prostředí těchto zemí je však češtině i bulharštině historicky a geograficky natolik blízké, že je za exotické nepovažujeme. Zbývají tedy:

- **finština** (*kambala*, *sauna*, *tundra*; *камбала*, *сауна*, *тундра*);
- **mongolština** (*dalajláma*, *chán*, *korouhev*; *Далай Лама*, *хан*);
- **tatarština** (*kaviár*, *tundra*).

3. Za exotické jazyky, které jsou jazykovým systémem češtiny a bulharštiny vzdáleny geograficky, historicky i kulturně, lze považovat také všechny ostatní skupiny jazyků. V české i bulharské slovní zásobě jsou přejímky z **afroasijských jazyků**:

- **arabština**, ze které pochází názvy nápojů (*alkohol* = *алкогол*, *káva* = *кафе*, *sirup*), rostlin (*jasmín*, *špenát*), zvířat (*gazela*, *žirafa*), matematické pojmy (*algebra* = *алгебра*, *cifra* = *цифра*) a jiná slova (*benzín*, *elixír*, *hašiš* = *хашиш*, *chemie*, *kabel* = *кабел*, *karafa*, *karavana*, *matrace* = *матрак*, *nafta*, *trafika*);
- **aramejštiny** (*talmud*; *талмуд*);
- **berberské jazyky** (*nomád*; *номад*);

---

⁶¹ Zidarova 2008, str. 244.

- **egyptština** (*faraon; фараон*);
  - **hebrejština** s církevními termíny (*aleluja, amen, satan; алилуя, амин, сатана*) a hovorovými slovy (*košer, mišmaš; миш-маш*).
4. Z **afrických jazyků** jsou to:
- **bantuské jazyky** (*vúdí, zombie; вуду, зомби*);
  - **konžština** (*zebra; зебра*);
  - **lubština** (*šimpranz; шимпанзе*);
  - **svahilština** (*tamba, safari; мамба, сафару*);
  - **wolofština** (*banán; банан*).
5. Další skupinu tvoří **jazyky východní Asie** a jmenovitě jsou doložené přejímky z:
- **čínštiny** názvy nápojů a potravin (*čaj, kečup, tofu; чай, кетчуп, тофу*), rostlin (*ginkgo, ženšen; гинко билоба, жен-шен*) a jiné (*kung fu, tajfun; кунг-фу, тайфун*);
  - **japonštiny** jídlo (*suši; соя*), sportovní výrazy (*džudo, kimono, suto; джудо, кимоно, сумо*) a další (*bonsaj, gejša, karaoke, samuraj, sudoku; бонзай, гейша, караоке, самурай, судоку*);
  - **korejštiny** (*taekwondo; таекуондо*);
  - **malajštiny** názvy rostlin (*bambus, ratan; бамбук, ратан*), zvířat (*gekon, kakadu, orangutan; гекон, какаду, орангутан*) a jiné (*batika, džunka, ságo; батик, гонг*);
  - **tibetštiny** (*jak, láma; як, лама*).
6. Dále jsou přejímána slova z **jazyků polynéských**, tedy:
- **australských jazyků** (*bumerang, koala; бумеранг, коала*);
  - **havajštiny** (*ukulele; укулеле*);
  - **maorštiny** (*kivi; киви*);
  - **samojštiny** (*tetování; тату*);
  - **tongštiny** (*tabu; табу*).
7. Do skupiny **jazyků amerických** nebo také **indiánských**, ze kterých bylo přejímáno, patří:
- **ajmarština** (*činčila; чинчили*);
  - **algonkinské** (*tobogán, totem; тотем*);
  - **aravacské** (*hataka, savana; хамак, савана*);
  - **huronština** (*ondatra; ондатра*),
  - **inuitština** nebo také **eskymáčtina** (*iglú, kajak; иглу, каяк*);
  - **jazyk čibča** (*barbecue; барбекю*);
  - **jazyk guarani** (*karubara, pandu; капибара, нанду*);

- **karibské jazyky** (*kanibal, papája; канибал, папая*);
  - **kečujština** (*chinin, lama, puma; хинин, лама, пума*);
  - **lakotština** (*týpí; типи*);
  - **mapučština** (*pončo; пончо*);
  - **mayština** (*cigáro, hurikán; цигара, ураган*);
  - **nahuatlu** (*avokádo, čokoláda, chilli, kojot; авокадо, шоколад, чили, койот*);
  - **tupí** (*ara, ananas, jaguár, piraña; ананас, ягуар, пирания*).
8. **Dalšími jazyky**, které by mohly být také považovány za exotické, jsou například:
- **baskičtina** (*ančovičky, harpuna; харпун*);
  - **kavkazské jazyky** (*šašlyk; шашилик*);
  - **tamilština** (*mango, ráv, pepř; манго, паун, пипер*).

2.3 Lexikografický přístup k exotizmům

S ohledem na dosud vytyčené rysy exotizmů se pozastavíme nad způsobem představení původu a stylistických rysů slov ve výkladových slovnících českých a bulharských, se kterými pracujeme.

Původ slov se v obou slovnících značí zkratkami jazyků podle jejich původu, uvedených v seznamu zkratk. V českém slovníku jsou jazykové zkratky uvedeny v lomených závorkách ⟨ ⟩ a v bulharském v hranatých [ ]. Český navíc uvádí i původ slov vzniklých z osobních, vlastních či zeměpisných jmen nebo ze jmen národů, např. z francouzštiny ⟨f⟩ - [фр.] nebo z latiny ⟨l⟩ - [лат.], z vlastního ⟨VJ⟩ nebo zeměpisného ⟨ZJ⟩ jména apod. (viz srovnání jazyků a jejich zkratk).^{62 63}

Stylistické rysy lexikálních jednotek se v obou slovnících značí příslušnými zkratkami uvedenými v jejich seznamech. Jedná se například o popis lexikálních jednotek z hlediska časového, charakterizující je jako zastarávající (*остаряло*) zast. – *остар.*, dříve užívaná (*старинно*) dř. – *старин.*, nebo historicky vázaná slova (*исторически*) hist. – *ист.* Z prostorového, geografického hlediska jsou rozlišovány např. výrazy oblastní (*областно*) obl. – *обл.*, nářečí (*наречие*) nář. – *нарч.* apod. Český slovník zohledňuje sociální hledisko specifikací jednotek na slangové – *сланг.* nebo argotové výrazy – *арг.*, bulharský na žargonové (*жаргонно*) – *жарг.* S těmito hledisky souvisí i otázka spisovnosti výrazů. Ta se v obou slovnících projevuje jejich diferenciací slov na knižní (*книжно*) kniž. – *книж.*,

⁶² Příloha č. 1 – Výběr z rejstříku českého jazykového materiálu.

⁶³ Příloha č. 2 – Výběr z rejstříku bulharského jazykového materiálu.

lidové (*народно*) lid. – *нар.*, hovorové (*разговорно*) hovor. – *разг.* apod. Z hlediska expresivity může být slovo zkratkou charakterizované jako eufemismus – *euf.*, zdobnělina (*детски*) zдроб. – *дет.*, žertovné – *žert.*, mazlivé (*гальовно*) *mazl.* – *гал.*, slovesné prostředky v kladném smyslu a ironické (*иронично*) *iron.* – *ирон.*, hanlivé (*презрително*) *hanl.* – *презр.*, zhrublé (*грубо*) *zhrub.* – *грубо* nebo vulgární (*вулгарно*) *вулг.* ve smyslu záporném.

Dalšími příznaky pojmu mohou být jejich odvozeniny, složeniny, synonyma, antonyma nebo slovnědruhová homonyma a varianty uvedené za definicí pojmu. Neméně důležitý je také význam slova vyjádřený v zápisu, který svědčí o stabilní sémantické struktuře lexikálního významu exotizmu.

Exotické lexikum lze tedy docela spolehlivě identifikovat již ze zápisu slovníkového hesla.

3. Práce s excerpovaným jazykovým materiálem

Z přibližně 50 tisíc slovníkových hesel obsažených ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (V. Červená a kol. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Vyd. 4. Praha: Academia, 2006, 647 s.) a z asi 60 tisíc slovníkových hesel, které obsahuje Bulharský výkladový slovník (Д. Попов. Български тълковен речник. Наука и изкуство, София, 2015, 1093 с.), byl vybrán jazykový materiál obsahující celkem 347 slovníkových hesel, a to 163 lexikálních jednotek přejatých z exotických jazyků do češtiny⁶⁴ a 184 exotizmů přejatých do bulharštiny.⁶⁵ Exotická slova byla z těchto slovníků vybraná za účelem jejich vzájemného porovnání a stanovení podílu exotických slov na celkovém počtu hesel uvedených v těchto slovnících.

Z konfrontace excerpovaného materiálu vyplynulo, že větší část exotických slov doložených v českých a bulharských výkladových slovnících středního rozsahu se shoduje. Výsledky zkoumání přejímek z exotických jazyků, provedené na základě jazykových souborů excerpovaných z bulharského výkladového slovníku, svědčí o mnohem rozsáhlejší pronikání turcizmů, arabizmů a persizmů do bulharské slovní zásoby a jejich intenzivnější asimilaci do bulharštiny, než je tomu v českém jazykovém prostředí.

Zajímavé je také zjištění, ke kterému jsem dospěla při analýze exotizmů přejatých do bulharštiny prostřednictvím zejména ruštiny. Přesto, že oba jazyky užívají společný grafický systém, často při přejímání exotizmů z ruštiny v bulharštině dochází k odlišné grafické adaptaci, resp. k jejich dodatečné transkripci s ohledem na výslovnost v původním jazyce.

Závěrem mohu konstatovat, že se mi také podařilo stanovit přibližný podíl exotizmů ve slovnících, se kterými jsem pracovala a ukázalo se, že české exotizmy tvoří 0,33 % z celkového počtu hesel a bulharské – 0,31 %.

---

⁶⁴ Příloha č. 3 – Rejstřík českého jazykového materiálu.

⁶⁵ Příloha č. 4 – Rejstřík bulharského jazykového materiálu.

Závěr

Cílem této práce bylo zmapovat odlišné pohledy české a bulharské jazykovědy na problematiku týkající se přejímání, adaptace, resp. lexikografického pojetí cizích slov pocházejících z exotických jazyků, tzv. exotizmů, do domácí slovní zásoby.

V první (teoretické) části práce byly zpracovány rozdílné přístupy české a bulharské jazykovědy ke slovům z exotických jazyků, odlišné odborné výklady, definice a charakteristiky základních pojmů a termínů, které se zkoumanou problematikou souvisejí, včetně rozdílného přístupu různých lingvistických disciplín k dané problematice.

Druhá část bakalářské práce obsahuje shrnutí charakteristik českých a bulharských exotizmů s ohledem na teoretické přístupy k problematice rozebrané v kapitole 1. Při zohlednění mnohdy odlišných teoretických přístupů a odborných výkladů z pozic různých jazykovědných disciplín, byl pomocí porovnávání vybraných charakteristických příznaků tzv. exotizmů vytvořen pokus o sémantickou klasifikaci základných typů exotizmů doložených v českém slovníku Červená, V. a kol.: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 2006, obsahujícím přibližně 50 tisíc slovníkových hesel a v bulharském slovníku Попов, Д. и кол.: Български тълковен речник, 2015.

Vypracovaný model lze také použít i při klasifikaci exotizmů v dalších jazycích. Uskutečněný výzkum totiž potvrdil skutečnost, že pro různé jazykové systémy, v konkrétním případě – český a bulharský, platí stejná základní pravidla, na jejichž základě lze identifikovat a zařadit přejaté cizí slovo mezi exotické lexikální jednotky.

Jelikož předmětem předkládané práce byly přejímky pocházející z exotických jazyků, pro jejichž užší vymezení byl přijat názor, že za exotizmy jsou považována pouze slova pocházející z málo známých jazyků, zejména neindoevropských. Zároveň byl vyhotoven podrobný seznam těchto jazyků, z nichž jsou exotická slova přejímána, a není mi známo, že by s tak rozsáhlým seznamem zdrojových jazyků nějaký výkladový slovník či slovník cizích slov pracoval.

Ve třetí kapitole byly shrnuty závěry, ke kterým jsem ve své práci dospěla a byly poskytnuty bližší údaje o excerpovaném jazykovém materiálu. Podařilo se také stanovit přibližný podíl exotizmů na celkovém počtu hesel uvedených v těchto slovnících.

Seznam použité literatury

- Adámková 2013: P. Adamková a kol. *Studie k moderní mluvnici češtiny. 4, Dynamika českého lexika a lexikologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 200 s.
- Achmanova, O. S. 1969: Ахманова, О.С. *Словарь лингвистических терминов*. Изд. 2-е, Советская энциклопедия, Москва, 1969, 608 с.
- Bojadžiev 2011: Т. Бояджеив. *Българска лексикология*. УИ "Св. Климент Охридски", София, 2011, 359 с.
- Černý 1998: J. Černý. *Úvod do studia jazyka*. Vyd.1. Olomouc: Rubico, 1998, 248 s.
- Červená 2006: V. Červená a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2006, 647 s.
- Djakov, A. I. 2001: Дьяков, А. И. *Деривационная интеграция англицизмов в русском языке конца XX века в функциональном аспекте*. Диссертационная работа. Новосибирский государственный педагогический университет, Новосибирск, 2001, 291. с. (Dostupné z: <http://newstar.rinet.ru/~minlos/thesis/Dyakov2001.pdf>.)
- Dokulil a Kuchař 1977: M. Dokulil a M. Kuchař. *Slovotvorná charakteristika cizích slov*. In: *Naše řeč*, 1977, roč. 60, str. 169-185.
- Filipec 1957: J. Filipec. *Lexikálně sémantická výstavba hesla – ústřední otázka lexikografické práce*. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 18, Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 1957, č. 3, str. 129-150. (Dostupné z: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=899#_ftn3.)
- Filipec 1995: J. Filipec. *Teorie a praxe jednojazyčného slovníku výkladového*. In: *Manuál lexikografie*. Red. F. Čermák - R. Blatná, Nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha, 1995, 283 s.
- Filipec a Čermák 1985: F. Čermák a J. Filipec. *Česká lexikologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1985, 281 s.
- Fjodorov, A. V. 2002: Фёдоров, А. В. *Основы общей теории перевода*, ИД "Филология три", Петроград, 2002, 416 с.
- Hauser 1986: P. Hauser. *Nauka o slovní zásobě*. Vyd. Státní pedagogické nakladatelství, n. p., Praha, 1986, 196 s.
- Hrabáček 1971: J. Hrabáček. *Citátové výrazy a jiné periferní lexikální prvky cizího původu v slovní zásobě češtiny*. In: *Slovo a slovesnost*, 1971, Ročník XXXII, str. 26-34.
- Hrdlička 1990: M. Hrdlička. *K překladu tzv. bezekvivalentní slovní zásoby*. In: *Ruština v teorii a praxi*. Praha, 1990.
- Hrdlička 2003: M. Hrdlička. *Literární překlad a komunikace*. Vyd. 1. Praha, 2003.
- Hrdlička 2014: M. Hrdlička. *Překladatelské miniatury*. Vyd.2. Univerzita Karlova, Praha, 2014, 113 s.
- Kalinin, A. B. 2013: Калинин, А. Б. *Лексика русского языка*. Учебное пособие, 2e издание, Москва, Издательство Флинта, 2013.
- Kiková 2005: J. Kiková. *Typologie bezekvivalentní ruské a anglické slovní zásoby*. In: *Rossica Iuvenum*, mezinárodní studentská vědecká konference. Ed. Jan Vorel, Igor Jelínek. Ostravská Univerzita, Ostrava, 2005, s. 21-23.
- Klimeš 1981: L. Klimeš. *Slovník cizích slov*, SPN, Praha, 1981.
- Knittlová 1991: D. Knittlová. *Teorie překladu*. Univerzita Palackého, Olomouc, 1991.
- Komissarov V. N. 1990: Комиссаров, В. Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты)*, Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз., Москва, 1990, 253 с.
- Korečný 1981: F. Korečný. *Základní všeslovanská slovní zásoba*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1981, 483 s.

- Kožemjakina, V. A. 2006: Кожемякина, В. А. и кол. *Словарь социолингвистических терминов*, Москва, 2006, 312 с.
- Krysin, L. P. 2004: Крысин, Л. П. *Русское слово, своё и чужое*. Издательский дом ЯСК, Москва, 2004.
- Linhart 2004: J. Linhart a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*, Dialog, Litvínov, 2004.
- Mareš 2014: P. Mareš: *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky*. Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 2014, 66 s.
- Marinova E. V. 2003: Маринова, Е.В. *Экзотическая лексика как лингвистический феномен*, 2003. (Dostupné z: [http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990196_West_filol_2003_1\(3\)/B_3-7.pdf](http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990196_West_filol_2003_1(3)/B_3-7.pdf).)
- Marinova, E. V. 2008: Маринова, Е.В. *Иноязычные слова в русской речи конца XX – начале XXI в.: проблемы освоения и функционирования*. Монография. Издательство ЭЛПИС, Москва, 2008, 495 с.
- Marinova, E. V. a kol. 2014: Маринова, Е. В., Радбиль Т. Б. и др. *Освоение новых заимствований в русском языке начала XXI в. и сопутствующие процесс*. In: *Русский язык начала XXI века: Коллективная монография*. Изд-во ННГУ им. Н. Лобачевского, Н. Новгород, 2014, 325 с.
- Murdarov 2003: В. Мурдаров. *Неразбираемите чужди думи (в българския език)*. В: *Българска реч*, кн. IX, Брой 3, 2003, с. 34-35.
- Niševa 2012: Б. Нишева. *Към проблематиката на т.нар. безеквивалентна лексика в българския и чешкия език (върху материал от паралелния синхронен корпус „Интеркорп“*. В: *Българската бохемистика днес. Доклади от Националната научна конференция "Българската бохемистика днес"*. София 21.10.2011. София : Парадигма, 2012 - (Дейкова, Ц.; Пенчев, В.), с. 75-87.
- Pastyřík a Viška 2005: S. Pastyřík a V. Viška. *Základní jazykové pojmy: (výběrový slovník lingvistické terminologie)*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 217 s.
- Popov 2015: Д. Попов. *Български тълковен речник*. Наука и изкуство, София, 2015, 1093 с.
- Prošek M.: *Číslo vypovídající o češtině. Článek dostupný na internetu*. (Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/plzen/jazykovykoutek/zprava/443137>.)
- Radečenko M. a Pechar R. 2009: Радеченко, М. и Пехар, Р. *Морфологическая адаптация новейших русских и хорватских англицизмов*. In: *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия: Философия. Филология*. № 1 (5), Самара, 2009, стр.133-141. (Dostupné z: <http://cyberleninka.ru/article/n/morfologicheskaya-adaptatsiya-noveyshiv-russkih-i-horvatskih-anglitsizmov>.)
- Radeva 2007: В. Радева. *Български тълковен речник*. Издателска къща Хермес, Пловдив, 2007, 823 с.
- Spasova M., 2012a: Спасова М. А. *Обогатяване на лексикалния състав на българския език-домашни и заети думи*. MIM'S BLOG за студентите по българска филология, 2012. (Dostupné z: http://bg-filologiq.blogspot.cz/2012/02/blog-post_3356.html.)
- Spasova M., 2012b: Спасова М. А.: *Структура и значение на производната дума, словообразователно и лексикално значение*. MIM'S BLOG за студентите по българска филология, 2012. (Dostupné z: http://bg-filologiq.blogspot.cz/2012/02/blog-post_9734.html.)
- Spasova M., 2012c: Спасова М. А. *Развитие и промени в лексикалното значение на думата*. MIM'S BLOG за студентите по българска филология, 2012. (Dostupné z: http://bg-filologiq.blogspot.cz/2012/02/blog-post_3232.html.)

- Suprun, A. E. 1958: Супрун, А. Е. "Екзотическая" лексика. В: Научные доклады высшей школы. Филологические науки, 1958.
- Uličný 2013: O. Uložný a kol. *Studie k moderní mluvnici češtiny*. 4. Dynamika českého lexika a lexikologie, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2013, 200 s.
- Vlachov, S. I. a Florin S. 1969: Влахов, С.И. и Флорин, С. *Непреводимото в превода*. Поредица "Изкуството на превода", Издателство „Народна култура“, София, 1969, 430 с.
- Zidarova 2008: В. Зидарова. *Лексикология на съвременния български език*. Издателство Контекст, Пловдив, 2008, 245 с.
- Zima 1978: P. Zima. *K vztahu jazyka a kultury*. In: Slovo a slovesnost, 1978, roč. XXXIX, str. 338-340.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Výběr z rejstříku českého jazykového materiálu.

Příloha č. 2 – Výběr z rejstříku bulharského jazykového materiálu.

Příloha č. 3 – Rejstřík českého jazykového materiálu.

Příloha č. 4 – Rejstřík bulharského jazykového materiálu.